

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**KRESBA JAKO PROSTŘEDEK POZNÁVÁNÍ TRADIC
VÁNOČNÍ ČAS (PŘEDŠKOLNÍ VĚK)**

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kovářová

Autor práce: Lenka Šimková Štolcová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 3.

2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

24. března 2013

.....

„Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Ireně Kovářové za metodickou pomoc, cenné rady a připomínky, které mi při jejím zpracování poskytla. Současně chci poděkovat celé své rodině za podporu a trpělivost, učitelkám z mateřské školy za jejich ochotu a v neposlední řadě dětem, bez kterých by má práce nevznikla.“

OBSAH

Úvod	6
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	7
1. Všeobecné náhledy na kresbu (předškolní věk).....	7
1.1 Kresba a její vývoj.....	8
1.1.2 Nevědomé písmo.....	9
1.1.3 Význam barev.....	9
2. Vývoj tvořivosti u dětí.....	10
2.1 Výtvarné tvoření.....	11
2.2 Malé desatero pro výtvarnou výchovu dětí.....	12
3. Předškolní věk.....	13
3.1 Vývoj základních schopností a dovedností.....	13
3.1.1 Největší vliv mají rodiče.....	14
3.1.2 Podpora předškolního zařízení.....	14
3.1.3 Spolupráce rodičů a mateřské školy.....	15
Shrnutí.....	16
3.2. Vrcholné období – úcta a respektování osobnosti.....	16
4. Jak vést výtvarné činnosti?.....	17
4.1 Vedení výtvarné činnosti.....	17
4.2 Didaktické zásady ve výtvarné výchově v předškolním věku.....	17
4.2.1 Nové podněty pro pojetí výtvarné výchovy v mateřské škole.....	18
5. Tradice.....	19
5.1. Tradice v křesťanství.....	19
5.2. Tradice – vánoční čas.....	20
5.2.1 Vánoční symboly.....	21
6. Téma k vyjádření dětí dle ročního období (Vánoce).....	22
6.1 Význam času pro děti a rozpoznání ročních období.....	23
7. Impuls a inspirace k osobitému vyjádření (motivace).....	23
7.1 Poznávání prostřednictvím citů a pocitů.....	24
8. Vybraná technika kresby.....	25
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	26
9. Harmonogram praktické části.....	26
9.1 Celková charakteristika, záměry, cíl.....	27
9.1.1 Stanovený cíl.....	27
9.1.2 Dílčí vzdělávací cíle.....	27

9.2	Přípravy na výtvarný den – seznámení (1. den).....	28
9.2.1	Ježíšovo narození – pohádka – J. Lada	29
9.2.2	Znalosti dětí o Vánočních tradicích - otázky k dětem (2. den).....	29
9.2.3	Reakce na odpovědi dětí - vysvětlení pomocí historie.....	30
9.3	Přiblížení tradic, koledy a jejich interpretace dětmi (3. den).....	32
9.3.1	Hra – „Který je to zvyk?“	32
9.4	Čtení z dětské bible, vyprávění, dotazy (4. den).....	32
9.4.1	Hra – „Nesem vám noviny“	34
9.5	Zinscenování Betléma z papíru – vdechnutí života dětmi (5. den).....	35
9.6	Kreslení tématu dětmi a postřehy při práci samotné.....	36
10.	Reflexe výtvarného dne.....	37
10.1	Pochopení tématu.....	38
10.2	S ohledem na barevnost.....	38
10.3	Dětská fantazie.....	40
11.	Podstatný je proces, nikoliv výsledek.....	40
12.	Zpětná vazba.....	41
	ZÁVĚR.....	43
	Seznam použitých zdrojů.....	45
	Seznam příloh.....	48
	Přílohy.....	49
	Abstrakt.....	62
	Abstract.....	63

Úvod

Při výběru tématu pro mou bakalářskou práci jsem zvažovala, k jakému tématu mám nejbližší. Jako student oboru pedagogika volného času, že své teoretické znalosti z přednášek přenáším do praxe v první řadě na své rodině. Převážně na pětiletou dceru a její podobně staré kamarádky z mateřské školy, které nás navštěvují. Ať už jsou to poznatky z vývojové nebo sociální psychologie, didaktiky, pedagogiky volného času nebo metody vedení v různých výchovách (estetické, výtvarné, hudební, dramatické) nevyhnu se srovnávání a zkoušce na mých nejbližších. Proto jsem se rozhodla věnovat tématu, které se mě bezprostředně týká, a to předškolních dětí. Tento věk dětí představuje tak velký skok ve smyslovém vnímání světa, že by byla škoda jej nepřiblížit. Rozvoj zdravého dítěte se ubírá do všech směrů, a to jak hudebních, dramatických, rétorických, výtvarných nebo pohybových. Podle vloh se některý směr rozvíjí více, jiný méně. Pokusím se v malém rozsahu výtvarný směr přiblížit.

Má dcera velmi krásně kreslí. Už ve třech letech v mateřské škole si ji vybrala paní učitelka Mgr. Dita Průchová ze Základní umělecké školy v Českém Krumlově do výtvarného kroužku. Každý čtvrtek dochází do Mateřské školy Plešivec v tomtéž městě, kde s vybranými dětmi zkouší různé výtvarné techniky. Mou dceru tvorba i mezi staršími dětmi ve výtvarném kroužku velmi bavila a baví stále. Učitelka se nás ptala, zda s ní doma kreslíme a jaké jí dáváme podněty. Tenkrát jsem dotazům vůbec nerozuměla. Po prostudování příslušné literatury a dopsání této práce, jsem dotazům porozuměla. V závěru se k nim pokusím vrátit.

Zájem mé dcery a snaha více porozumět nejen jí, ale i této problematice byly důvody, proč jsem zvolila dětské kreslení. Konkrétně kresbu považuje i většina odborníků za jeden z nejupřímnějších projevů dětských pocitů a vnímání světa. V teoretické části se pokusím vyzdvihnout informace o vedení předškolních dětí ve výtvarné výchově a dětské tvořivosti jako takové. Důležitost motivace, emoce a síly příběhu, citlivost a opatrnost v hodnocení výtvarné tvorby dětí. Abych zjištěné informace ověřila, rozhodla jsem se pro praktickou část této práce. Oslovila jsem mateřskou školu, kterou má dcera navštěvuje a požádala její paní učitelku o možnost realizace výtvarného dne v této třídě předškoláků. Souhlasu předcházela společná schůzka a upřesnění, které více v praktické části popisují, ale hlavně to znamenalo před dětmi a učitelku předstoupit s jasnou koncepcí a také teoreticky dobře připravena. Položila jsem si otázku: „Co vlastně o tom vím?“ Víím, že potřebuji mít jasně zvolené, nejlépe aktuální téma, vybranou výtvarnou techniku a připravené způsoby motivace před tvorbou samotnou. Budu potřebovat lepší informace o výtvarné činnosti a její výchově, abych věděla, jak na tvorbu dětí reagovat a co z ní vyčíst.

Předběžně jsem realizaci výtvarného dne domluvila v týdnu od 3. prosince s tím, že předem zkonzultuji týdenní program a plán činnosti každého dne s učitelkou, aby korespondoval s denním programem mateřské školky.

„3. prosince?“ „Tedy po první adventní neděli?“ „To je pro nás vlastně už vánoční čas.“ Vidím to jako nejlepší aktuální téma, vždyť Vánoce přináší dětem nejsilnější zážitek zimy. I my dospělí neustále vztahujeme časové úseky k nějakým svátkům, tradicím a zvykům. Neřekneme například: blíží se 24. a pak 31. 12., ale spíše, za chvíli jsou Vánoce a pak Silvestr. Brzo bude tepleji, protože se blíží Velikonoce, pak čarodějnice, Máje atd. Naučili jsme se vázat čas k tradicím, protože je to naše součást a dědictví po rodičích a prarodičích. Svě téma, které se týká předškolních dětí, Vánoc, výtvarné výchovy a jejího vedení, rozšiřuji o tradice. Jestli pak děti znají tradice? Vědí, jaké zvyky se k nim vážou? Zařadím do programu některého dne i průzkum. Připravím otázky a děti se zeptám.

Co bych svou praktickou částí chtěla dokázat?

Ukázat, jak dítě v pěti až šesti letech dokáže přenést vyprávěný (sdělený) příběh pomocí kresby na papír. Vyzdvihnout důležitost tradic v našem životě. Přiblížit biblický příběh, hlavní událost vánočního období, narození Ježíše Krista, tradice a zvyky v tomto čase. Současně i důvod jejich vzniku vysvětlit. Získat zpětnou vazbu, že má práce měla smysl.

Co od toho očekávám?

- Zjištění, jestli koresponduje vyprávěný příběh s výslednou kresbou a zda došlo k pochopení tématu.
- Zda jsem správně uchopila vymezená pravidla založená na zkušenosti jiných o vedení výtvarné práce.
- Využiji všechny poznatky z teoretické části? Například kapitolu o barvách nebo poznávání prostřednictvím citů nebo pocitů?
- Průzkum znalostí předškolních dětí o tradicích a vánočních zvycích.

Ve své práci nejprve vymezím pojmy jako je kresba, výtvarné tvoření, předškolní věk, vliv rodičů a mateřské školy na vývoj kresby, didaktické zásady při vedení výtvarných činností a pojem tradice. Na základě těchto informací zrealizuji praktickou část mé práce.

K přiblížení příběhu jsem využila několika způsobů a v průběhu pěti dnů v mateřské škole, je realizovala. Jestli má snaha intenzivněji přiblížit předškolním dětem příběh měla výsledný efekt a zda se hlouběji zapsala a odrazila na jejich výtvarném díle, zjistíme v závěru práce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Všeobecné náhledy na kresbu (předškolní věk)

Smyslem výtvarné práce s předškolním dítětem nemohou být jen atraktivní výsledky, ale měla by především přispívat k bohatšímu vnímání a citovému prožívání skutečnosti. Výtvarná činnost pomáhá dítěti poznávat okolní svět plně a hlouběji.

Výslednému výtvaru však musí nutně předcházet prožitek, jehož intenzita se potom úměrně zrcadlí ve formě a v kvalitě výtvarného projevu. K vedení a hodnocení dítěte je nezbytné znát složitosti a zvláštnosti dětské životní problematiky, aby bylo pochopeno a nedocházelo k nechtěnému ublížení jakoukoliv kritikou (srov. SVOBODOVÁ 1998: 4).

Stojí tedy za mnoho přemýšlení a rozvažování, co s dětmi tvořit, jak proniknout do jejich světa a jak jej nejlépe pochopit. V praxi to znamená věnovat maximální pozornost volbě námětu a jeho aktuálnosti vzhledem k současnému období, věku a obzorům dětí. S tím pak pochopitelně přímo souvisí i výběr vhodné výtvarné techniky, materiálu a pomůcek. Můžeme techniku určit, ale v předškolním věku je někdy vhodné ponechat volbu i na dětech samotných. Aby měly možnost vyjádřit se rozmanitými prostředky a materiály, umožnit jejich poznání. Dovolit, aby svobodně, spontánně a bez obav vyjádřily své pocity a psychický nebo motorický přetlak (srov. SVOBODOVÁ 1998: 4).

1.1 Kresba a její vývoj

První studie o dětských obrázcích vznikly přibližně před osmdesáti lety a je s nimi spojeno Luquetovo jméno (B. H. Luquet). Od té doby zájem o ně neustále roste a nyní se už s nimi pracuje v mnoha oblastech. Využívají se:

- *při testování mentální úrovně*
- *jako komunikační prostředek*
- *jako prostředek zkoumání efektivity dítěte*
- *jako prostředek k vyjádření znalostí dítěte o svém těle*

(DAVIDO 2001: 15–16)

Už na kongresu pro kreslení a užitá umění v Praze v roce 1928, jehož se tehdy účastnili výtvarní pedagogové z celého státu, překvapovala myšlenka německého teoretika umění výtvarného pedagoga Gustava Britsche. Tvrdil, že teoreticky tak subtilní a zároveň do té míry komplexní problematiku vývoje výtvarné formy, probouzí k životu něco tak elementárního a zdánlivě nicotného, jako primitivní dětský výtvarný projev. (DAVID 2008: 50)

Pokud si položíme otázku: Proč dítě kreslí? Pak kreslení, zatím třeba jen čarání, je pro dítě hlavně hrou, také obrázkovou řečí, pomocí níž vypráví o dojmech, jimiž je přeplněné a které je v jistém smyslu zatěžují (srov. UŽDIL1974: 18).

Badatelé se hodně zabývali tím, co kresba vypovídá o rozvoji vnímání a také jemné motoriky, jak odráží rozvoj utváření pojmů (člověka, muže, ženy...) a intelektu vůbec. Novou dimenzi dostala tato analýza s poznáním, že kresba, podobně jako i ostatní chování člověka zjevuje také osobnost autora a jeho vztahy, podává sdělení o citovém a prožitkovém světě dítěte. (DAVIDO 2001: 13)

V dnešní době, díky tomu co v sobě dětská kresba zahrnuje, je jedním z nevhodnějších přístupů poznání osobnosti dítěte a nelze ji opomíjet. Zahrnuje například:

- Hru – ke kreslení nemusíte dítě nutit, kreslit ho baví. Záhy poznáte, kolik pravdy při takovéto hře vychází najevo.
- Snění – na papíře se objevují nevědomá i vědomá přání a každé je jedinečné.
- Realitu – dítě je při kreslení motivováno tím, co ho zajímá nebo trápí.

(srov. DAVIDO 2001: 15)

Vývoj kresby došel tak daleko, že se používá jako odhad úrovně vývoje rozumových schopností, a to zejména u předškolních a mladších školních dětí. Diferenční schopnost v pozdějším věku děti ztrácejí, protože kresebné dovednosti dozrály a dále se příliš nemění (srov. ŘÍČAN, KREJČÍŘOVÁ 1995: 279).

1.1.2 Nevědomé písmo

První stopa, kterou dítě zanechá na papíře je skvrna, později čmárání, které přechází v čárání. V dalším stádiu se snaží napodobit písmo dospělých, a přesto dítě nepíše, ale kreslí. To, co by jinak napsalo, vyjádří komentářem. Věnuje pozornost obsahu kreseb, i když je interpretuje různě, tato pozornost je spojena s přáním komunikovat (Srov. DAVIDO 2001: 27).

Kreslení je způsob psaní a čára, kterou kreslí, o dítěti mnohé vypovídá, protože jde o „nevědomé písmo“. „Vědomě psát znamená nevědomě kreslit sama sebe“ říká švýcarský grafolog Pulver. Lze také tvrdit, že kreslení je způsob psaní, k němuž bychom určitě nikdy nesebrali odvahu. (DAVIDO 2001: 29)

1.1.3 Význam barev

Pastelky mívají své výhody. Umocňují obsah i dojem z kresby. V rámci nahlédnutí do světa dítěte, obrazně řečeno, otevírají i další komnaty. Dobře adaptované děti nezůstanou, mají-li k dispozici pastelky, u jedné tužky, ale volí tři i více, maximálně obvykle dvakrát tolik barev. Extroverti volí barev víc, introverti méně. Typické extravertní barvy jsou barvy teplé, například červená, žlutá. Introvert sáhne raději po zelené a modré. Děti v horším zdravotním stavu, včetně psychického stresu a vyčerpání, používají častěji než jiné barvu fialovou, šedou a černou (srov. NOVÁK 2004: 14–15).

Mé osobní zkušenosti jsou takové, že pokud dítě nekreslí podle své fantazie, ale podle reálného vzoru, snaží se ve většině případů, autenticky napodobit daný vzor. Takže pokud je krtina a krtěk černý, používá převážně černou barvu. U kresby kytek na louce pak převládá zelená. Jinak tomu pravděpodobně bude u kreslení vyprávěného příběhu, kde nic nenapodobují a záleží jen a jen na představách dětí. Pak je možné určitou barevnost zkoumat. Proto se ptám:

Co která barva sama o sobě značí (vypovídá)?

ČERVENÁ: Je naprosto normální, když dítě do šesti let používá výhradně červenou barvu. Po šestém roce toto již poukazuje na tendenci k agresivitě a na nedostatečnou kontrolu emocí.

MODRÁ: Modrou barvu používají děti do pátého roku věku a jsou to děti, které své chování kontrolují. Pokud ji nadále používají v šesti letech, znamená to, že jsou dobře adaptované. Pokud však používají výhradně modrou barvu, značí to jejich přílišnou sebekontrolu.

ZELENÁ: Odráží spíše sociální vztahy, nicméně je srovnatelná s použitím barvy modré.

ŽLUTÁ: Bývá dětmi velice často užívána ve spojení s červenou barvou. Pokud je použita samostatně, značí velkou závislost dítěte na dospělém.

HNĚDÁ: Poukazuje na špatnou rodinnou i sociální adaptovanost dítěte a jeho různé konflikty. Tuto barvu s oblibou volí děti umíněné.

FIALOVÁ: Je znakem neklidu a malé děti ji do rukou vezmou zřídka. Tato barva prozrazuje úzkost a bývá používána v obdobích obtížné adaptace, někdy ve spojení se zelenou.

ČERNÁ: Vyskytuje se v každém věku a prozrazuje určitou míru úzkosti. Někdy hovoří o bohatém vnitřním životě a zvláštního významu nabývá obzvláště v době puberty. (Srov. DAVIDO 2001: 37).

„Při interpretaci symboliky barev je však nutné přihlížet k mnoha dalším faktorům, jako jsou kulturní vlivy, móda, linie a formy, kombinace barev, jež naznačuje konflikt mezi dvěma tendencemi. V interpretaci kresby nemá barva absolutní hodnotu, ale všeobecně vzato jasné, teplé barvy svědčí o vyrovnanosti, zatímco tmavé barvy ukazují na tendenci ke smutku, úzkosti, popř. na odpor k někomu nebo něčemu.“

(DAVIDO 2001: 38)

2. Vývoj tvořivosti u dětí

Tvořivost neboli kreativitu považují za důležitou součást nejen výtvarné činnosti. Využívají se od narození na základě různých podnětů a je velmi oceňována v dospělosti ve všech sférách lidské činnosti. Jako rodiče toužíme, aby naše děti byly v životě šťastné, aby dělaly to, co je baví, což znamená mimo jiné uplatnit se v daném oboru. Tvořivé momenty může obsahovat každý druh práce. Domnívám se, že pomocí kreativity jsou šance dětí na úspěch mnohem větší.

„Rozvíjení tvořivosti je jednou z nejlepších a nejdůležitějších věcí, které mohou rodiče pro své děti udělat. Vlastní tvořivost je totiž studnicí, z níž člověk bude moci celý život čerpat uspokojení a útěchu.“ (BEAN 1995: 20)

Vývoj tvořivosti a kreslení u dětí souvisí hlavně s jeho vývojem, a to jak psychickým, tak motorickým. V každém dítěti se ke slovu hlásí vše zdravé a přirozené, co v člověku je (srov. UŽDIL 1974: 104).

Velmi mě zaujal názor pana profesora PhDr. Rudolfa Kohoutka, CSc., který cituji: „*Tvořivost neboli kreativita je činnost člověka, vytvářející nové materiální, technické, umělecké, kulturní a duchovní hodnoty, jež mají nejen individuální, ale i společenský význam.*“ (KOHOUTEK, R. *Tvořivost a její poznávání | Psychologie v teorii a praxi*. [online]. 2012).

Každý, sebespecializovanější talent stojí za rozpoznání a pěstování. Talentovaní lidé patří mezi nejvzácnější součásti národního pokladu. Všimějme si proto citlivě svých dětí, zda neprojevují některé výrazné schopnosti. (srov. TAMTÉŽ)

Jak rodiče nabádal k rozvoji tvořivosti dětí velký učitel J. A. Komenský v knize Informatorium školy mateřské. (před rokem 1632) Zde je ukázka:

*„Povinnosti své při dítěti rodičové tím neodbudou,
když je jísti, píti, choditi, mluviti,
do šatů se strojiti naučí ....*

*Mají také do malířství a písařství zavozovány býti
hned v této mateřské škole dívky, a to hned třeba
v třetím nebo čtvrtém roku, jak se při tom k tomu mysl znamená
aneb vzbuditi může. Jmenovitě dáváním jim do rukou křídly
(neb uhle, u chudších), a tím aby sobě tečky, čáry, háky,
kliky, kříže, kolečka dělaly, jak chtějí...
vše ze hry a kratochvíle.“*

(UŽDIL 1974: 7)

Nezbývá nic jiného, než souhlasit s uvedenými autory a přemýšlet, jak ke kreativě přistupovat v praktické části mé práce. Mým velkým přáním bylo, aby se právě kreativita projevila ve výtvarné tvorbě dětí, ke které se pokusím vytvořit příslušné podmínky.

2.1 Výtvarné tvoření

Výtvarná aktivita dítěte je něčím zcela přirozeným podobně jako řeč a projevy dětské hudebnosti. Není cele vysvětlitelná jen dětskou radostí z pohybu a ze stopy, již nechává kreslící nástroj (srov. UŽDIL, ŠAŠINKOVÁ 1980: 10). Výchově v podobě výtvarného tvoření nejde jen o to, aby se přirozená potřeba výtvarného výrazu změnila v řadu dovedností, snaží se spíš, aby co nejdéle zůstala zachována spojitost mezi kresbou a schopností vyvolávat představy, aby práce ve výtvarné výchově byla plná vnitřního oživení, aby sloužila poznání světa, zároveň však toto poznání neomezovala, ale dovolovala jim rozvinout se do celé šíře, v níž se uplatní cit, tvořivost a potřeba krásné formy (srov. UŽDIL, ŠAŠINKOVÁ 1980: 10).

Přáli bychom si mít děti citlivé, nesobecké, upřímné a pozitivní. Není třeba podněcovat tyto vlastnosti již od raného věku? Výtvarné tvoření představuje jeden ze způsobů, jak si dítě osvojuje okolní skutečnost. Jeho prostřednictvím si dítě ujasňuje souvislosti a vztahy mezi lidmi. Ať už je to vztah mezi učitelem, mezi dětmi samotnými nebo mezi rodiči, které se snaží napodobovat. “ *Ve svých důsledcích vyústí dobře vedená výtvarná tvořivost do sféry mravní. Dobrých výsledků lze dosáhnout jen tvořivou cestou, při níž se koncentruje k výkonu celá osobnost dítěte.* “ (UŽDIL, ŠAŠINKOVÁ 1980: 11)

Z toho vyplývá, že správné vedení výtvarné tvořivosti pozitivně přispívá i k socializaci dítěte.

Jelikož nejsem pedagog výtvarné výchovy, snažím se o ní zjistit co nejvíce informací, abych ve své praktické části udělala co nejméně chyb. Malé desatero pro výtvarnou výchovu dětí připravili odborníci, kteří hovoří z praxe, proto se jím budu řídit.

2.2 Malé desatero pro výtvarnou výchovu dětí

- Snažme se chápat výtvarný projev dítěte v souvislosti s celou jeho psychikou, s jejími obecnými funkcemi (vnímáním, myšlením, představováním) a mějme vždy v patrnosti věk dítěte. Z toho vyplývá i naše povinnost respektovat zvláštnosti dětského zobrazení skutečnosti, nevidět v nich nesprávnosti jen proto, že dítě kreslí v zásadě jinak než dospělý.
- Všechno, co dítě nakreslí, namaluje nebo jinak vytvoří, berme proto vážně, chraňme se zrovna tak podceňování a ironie jako přílišné chvály a přeceňování.
- Dětský projev má pouze tehdy plnou hodnotu, jestliže není napodobením nebo jestliže není pozměněn zásahem dospělých. Neopravujeme nikdy, co dítě nakreslilo, nevytýkejme nedostatky ve výtvaru samém, ale hledejme je spíš v nedostatečnosti, neúplnosti nebo schematičnosti těch představ, z nichž výtvar vznikl. Posuďme především, zda úplnost a určitost představy odpovídá, či neodpovídá věku dítěte, a teprve potom, když shledáme, že by tu bylo co doplnit, rozšířit a upřesnit, pokusme se o to v rozhovoru s dítětem. Jiné metody se podobají berlím, které bychom nabízeli zdravému – v tomto smyslu zejména nepřekresluje, nedávejme kopírovat, nenechávejme dítě vyplňovat tzv. omalovánky.
- Každé téma, které si dítě najde, je zajímavé, nejen to, které se líbí nám nebo které vidíme často zobrazeno. Objevná práce dítěte začíná právě u výběru toho, co bude kreslit. Usnadňovat tuto práci můžeme radou, která soustředí dítě na podstatné rysy námětu. Ve volbě námětu se zobrazí to, jak prožívá dítě svůj svět, a tedy i celá výchovná atmosféra, v níž žije.
- Ne každá kresba musí představovat něco určitého z předmětného okolí dítěte, nějakou věcnou představu. Zobrazovat lze i pohyb, svůj smysl má

i počmáraná plocha nebo pěkně rozvětvená barevná skvrna. Dětská představivost často předčí zobrazovací schopnosti. I tvary, jejichž smysl neznáme, mohou pro dítě něco znamenat.

- Kreslení a malování nejsou samy schopny uspokojit dětskou potřebu vyjádřit se tvarem a barvou. Je víc výtvarných činností, které jsme třeba ani my ve svém mládí neokusili, ale které dítě snadno ovládne. Tak jako v dnešním životě a v umění je i v dětských činnostech mnoho nového: vytrhávání, spojování, kladení, konstruování, ale už i samo vyhledávání zajímavých tvarů má velký význam.
- Dítě je nejlepším správcem svého majetku a brzy se naučí udržovat si své věci v pořádku. Můžeme mu to usnadnit tím, že mu vyhradíme dostatečný prostor k práci a k uložení nástrojů. Pocit odpovědnosti, který tak pěstujeme, představuje trvalý zisk naší výchovy.
- Sledujme vývoj svého dítěte. Archiv jeho kreseb nám umožní vidět jeho výtvarný růst a potěší nás i po letech. Pro odborníka má takový archiv ovšem zcela zvláštní význam.
- Dětská představivost i schopnost převádět skutečnost ve výtvarnou formu potřebuje vzpruhu a ta je obsažena také v dobrých obrázkových knížkách. Další z podnětů je návštěva divadla, galerie, zámku. V předškolní době dítě obrázky z vlastní potřeby nekopíruje, ale reaguje na nové zážitky a vizuální podněty.
- Jestliže platí, že výtvarná činnost a její dobrý vývoj jsou obrazem celé výchovné atmosféry a dobré pohody, která dítě obklopuje, pak se kreslení, malování a jiné výtvarné činnosti nemohou stát povinností, ale spíš zajímavou zábavou. Hra a práce jsou v nich spojeny v té nejlákavější podobě (srov. UŽDIL 1974: 121–122).

3. Předškolní věk

O předškolním věku vzhledem k tomu, že mám tři děti, už z praxe něco vím. V následující kapitole uvádím, jak velký vliv na děti máme my rodiče a nepodceňuji ani vliv předškolního zařízení. Se specifikací tohoto dětského období se přesto obracím na odborníky a jejich fundované názory.

3.1 Vývoj základních schopností a dovedností

Dítě v předškolním období udělá obrovský skok ve vývoji. Možná to už tak nejsme schopni sledovat nebo spíše si uvědomovat, protože dítě už chodí, většinou již i srozumitelně mluví a zajímá se o svět. V tomto období nastává obrovský posun v rozumových schopnostech dítěte, daleko více než v oblasti pohybové. (ŠPAŇHELOVÁ 2004: 9)

Předškolní období zahrnuje vývoj dítěte od jeho tří do šesti let. Vyvíjí se nejen jeho již zmíněné pohybové schopnosti, ale i smyslové. Jako například: řeč, názorné myšlení, představivost a vyvození závěru na základě vlastního názoru a svého vnímání (srov.

ŠPAŇHELOVÁ 2004: 9). K tomuto rozvoji nejvíce přispívají rodiče a v druhé řadě předškolní zařízení, tedy většinou mateřská škola.

3.1.1 Největší vliv mají rodiče

S tímto názorem plně souhlasím, jelikož rodič je zodpovědný za své dítě. Jeho povinností je své dítě podporovat, rozvíjet. Rodiče mají na dítě největší vliv. Dá se říct, že rodič je pro dítě prvním učitelem a z tohoto vztahu si dítě do budoucího života odnáší nejvíce zkušeností (srov. MATĚJČEK 1996: 12).

Kolem pátého roku, tedy asi rok před nástupem do školy, se snažíme své dítě učit pozornosti, soustředěnosti a plnění úkolů. Dítě v mateřské škole nechce plnit úkoly, které jsou mu nepříjemné a nebaví jej. Je důležité postupně, nejlépe každý den, nenásilně cvičit schopnosti dítěte přijmout úkol (ne školní), pracovat na něm a dokončit jej. Na takový úkol by se mělo umět soustředit deset až patnáct minut (srov. MATĚJČEK 1999: 56–57). Na tuto informaci budu brát zřetel ve své praktické části.

V současné době najdou rodiče velké množství literatury, která radí, jak s dítětem jednat, jak rozvíjet jeho schopnosti a dovednosti. Jako několik příkladů mohu uvést publikaci s názvem „Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí“ od autorek Kataríny Fichnové a Evy Szobiové (2007), obsahuje spoustu námětů a her pro práci s dětmi předškolního věku. Tato práce volně navazuje na Rámcový vzdělávací program a dá se říct, že představuje jednu z variant konkrétního použití. Další příklad, který uvedu, je publikace od autorek Jiřiny Bednářové a Vlasty Šmardové (2007) s názvem „Diagnostika dítěte předškolního věku“, s podtitulem: Co by dítě mělo umět ve věku od tří do šesti let. Kniha je moderní metodikou pro rodiče a učitele, v níž je logicky a zcela přehledně uvedena každá oblast, která by se měla u předškolního dítěte sledovat a obsahuje též náměty aktivit na rozvoj schopností a dovedností dětí v každé oblasti včetně výtvarné tvořivosti. Určitě stojí za zmínku i kniha autorek Maryann Kohlové a Cindy Gainerové (2003) s názvem „Dalších 199 výtvarných činností“ s podtitulem: Náměty pro rozvoj myšlení dětí od tří let. Autorky nabízejí rodičům i učitelkám v mateřských školách jak děti naučit chápat a pomocí dostupných a známých materiálů přiblížit pojmy: třídění, porovnávání, uspořádání, posloupnost, počítání, měření, symetrie atd.

3.1.2 Podpora předškolního zařízení

Děti ve věku od tří do šesti let zpravidla navštěvují mateřskou školu. „*Mateřská škola je po rodině dalším socializačním zařízením, do kterého dítě přichází, aby rozšířilo dosavadní a získalo nové poznatky, dovednosti a zkušenosti potřebné ke svému tělesnému, duševnímu, mravnímu a sociálnímu rozvoji.*“ (JEŘÁBKOVÁ 1993: 47)

Mnohdy se rodiče ptají, zda je opravdu zapotřebí, aby dítě před vstupem do školy navštěvovalo mateřskou školku. Podle mého názoru není mateřská školka nutností, pokud bude nahrazena jiným společenským zařízením, někdy jsou pro to i závažné zdravotní důvody (srov. ŠPAŇHELOVÁ 2004: 11–12).

Naprostá většina předškolních dětí v České republice mateřskou školu navštěvuje. Pokud se rodič rozhodne své dítě dát do předškolního zařízení jako je mateřská škola, je nutné, aby dbal na doporučení pedagogů. Ti vidí děti z jiného pohledu, který rodičům chybí (srov. MATĚJČEK 1999: 49–50).

Další silnou stránkou pedagogů z mateřských škol jsou znalosti a zkušenosti. Vědí, jak vést děti k osvojení si návyků (hygiena, oblékání) a účelných dovedností (držení tužky, zacházení s barvami, ...). Mateřská škola se může stát i terapeutickým prostředím, kdy například přinese hodiny klidu dětem, jejichž rodiče se rozvádějí, pomáhají úzkostným dětem, které fascinují různé hry a hračky. (MATĚJČEK 1999: 50)

Dítě by v tomto období mělo poznat svět svých vrstevníků. Rodiče by měli oslovit mateřské centrum nebo vhodný zájmový kroužek, do kterého může dítě pravidelně docházet a pozná tam kolektiv dětí, který je pro něj v této době velmi důležitý (srov. ŠPAŇHELOVÁ 2004: 12).

Co by se dítě v předškolním období mělo naučit?

- žít podle určitých pravidel
- odpoutat se od rodiny
- žít v kolektivu dětí
- žít s jinou autoritou, než jsou rodiče

Dítě se také v kolektivu vrstevníků učí nové znalosti, nové hry, nové poznatky, fantazie a nové pohádky. Tento svět je pro něj určitě obohacující. Učí se také, že někdy musí bránit a stát si za svým názorem, což ho jistě posiluje. Mělo by si umět hrát s ostatními dětmi, dělit se o hračky, půjčovat je, ale také je samo vracet. Rovněž se učí mluvit s dospělou osobou (s paní učitelkou), která je pro ně na začátku jeho chození do školky osobou cizí. Dítě musí dostat odvalu a odhodlání jí něco říct, v některých případech zase musí přijmout omezení nebo hranice, jak s ní mluvit (srov. ŠPAŇHELOVÁ 2004: 12–13).

3.1.3 Spolupráce rodičů a mateřské školy

O důležitosti spoluúčasti rodičů na předškolním vzdělávání se píše v „Rámcově vzdělávacím programu“ z roku 2004. Spoluúčastí rozumím spolupráci rodičů a pedagogů. Důležitou úlohu v tomto vztahu hraje důvěra rodičů vůči pedagogům. Jejich vztah by měl být partnerský. Rodiče mají právo podílet se na dění v mateřské škole, účastní se programů mimo mateřskou školu, mohou se i podílet na plánování programu a jsou včas informováni o všem, co se připravuje. Každý rodič by měl mít umožněn přístup do třídy. Pedagogové plně podporují rodinnou výchovu a pomáhají rodičům v péči o dítě. Poskytují rodičům poradenství v otázkách výchovy a vzdělávání a respektují každého rodiče.

Shrnutí

Pro přípravu dítěte na povinnou školní docházku je v dnešní době stále mateřská škola nejvhodnější zařízení. Svědčí o tom i současná přeplněnost školek a velký zájem rodičů o umístění jejich dětí již po 3. roce života. Považuji tedy mateřskou školu, za rodiči nejvíce využívané zařízení v předškolním období jejich dětí. Stejně jako ji využívám pro své dítě já. Praktická část této práce vznikla právě v mateřské škole. Při přípravě výtvarného dne v mateřské škole pro pětileté a šestileté děti jsem si nejprve položila otázky:

- „Jak vést výtvarnou činnost s takto starými dětmi?“
- „Jaké jsou didaktické přístupy v mateřské škole, které učitelky využívají?“

Odpověď se pokusím najít a zformulovat v následující kapitole. Činím tak s vědomím, že tyto děti jsou vlastně již předškoláci, už se dokážou velmi dobře vyjadřovat slovem, mimikou, pohybem a svou nevolí a pocity dávat okamžitě najevo. Musím se pokusit, aby společně strávený čas byl příjemný nejen pro mě, ale i pro děti. Proto se pokusím být co nejvíce empatická k osobnosti každého jednotlivce, aby nenastaly možné negativní pocity.

3.2. Vrcholné období – úcta a respektování osobnosti

V předškolním věku je vrcholným obdobím dětského výtvarného vývoje doba mezi pátým a šestým rokem. V tomto věku již dítě ovládlo základní výtvarné techniky a může tak nadšeně a bezprostředně podávat svou výpověď o světě. Jak bohatý výtvarný projev dítěte bude, záleží na tom, jak empatický bude dospělý člověk, jenž připraví opravdovou tvořivou atmosféru. Prvním předpokladem správného pedagogického přístupu k dítěti je úcta k němu a respektování jeho osobnosti. Úcta pramení z nepředstíraného, citlivého zájmu o bohatost dětského života a jeho prožitky každého dne (srov. SVOBODOVÁ 1998: 4).

„Známe-li dobře dětskou osobnost a její zvláštnosti (zejména v oblasti psychiky, fyziologie a motoriky), vplyne nám i respekt k dětskému výtvarnému vyjadřování, k jeho zdánlivým nelogismům, ke zvláštnímu přístupu k příběhům a událostem života.“
(SVOBODOVÁ 1998: 4)

Dítě vidí a chápe svět z jiného zorného úhlu než dospělý, a proto si volí i odlišné vyjadřovací postupy, jimiž něco sděluje. Rozumět těmto zvláštnostem obvykle nedělá potíže dětem, ale spíše některým pedagogům a nepoučeným rodičům, kteří práci zlehčují, nebo dokonce kritizují. Nikdy nezdůrazňujeme dokonalost formálního provedení, při němž se hodnotí úpravnost, čistota, nerozmazané a nezapuštěné barvy. Jelikož neusilujeme o kresby a malby, které jsou dokonalé, líbivé a vyhovují tak měřítkům vizuálního realismu (srov. SVOBODOVÁ 1998: 4).

4. Jak vést výtvarné činnosti?

Přestože se k této otázce, jak uvádím dále, vyjadřuje mnoho autorů, domnívám se, že v mém případě (v praktické části) budu vést výtvarnou činnost hlavně jako hru. Přála bych si, aby tato hra děti stále bavila a tak měla pozitivní přínos. Co tedy mít na paměti? Hra zvaná kreslení je daleko soustředěnější a mnohostrannější činnost, než většina jiných. Je třeba vědět, že se nesmí hrát stále, že pak unavuje a mívá se svým smyslem. (srov. UŽDIL 1974: 103).

Můžeme je zvolna přivést k radosti ze sebe samých, k úžasu nad tím, že můžou malovat a vytvořit vlastně cokoli, hlavně, když si budou věřit a nebude je při tvorbě nikdo omezovat (srov. MACHOLDOVÁ, RYŠAVÝ 2005: 9).

4.1 Vedení výtvarné činnosti

Pedagog výtvarnou činnost dětí vede jen radou, způsob zpracování přenechává na nich. Do práce dětí nikdy přímo nezasahuje, důležitá je vlastní činnost dětí, proto ji ponechává zcela na nich, nic neopravuje, nezlepšuje ani nedokončuje. Témata pro děti volí tak, aby byla přiměřená jejich věku, aby je zvládly a dokázaly dokončit.

Své výtvarné působení zaměřuje na stránky:

- obsahovou, s otázkami: „Co budeme kreslit? O čem je například příběh? Kdy a jak se stal?“
- technickou, kde se budeme například ptát: „Jaké použijeme techniky? Kde budeme kreslit nebo tvořit? Proč použijeme tyto barvy?“
(Srov. RAZÁKOVÁ 1977: 23).

4.2 Didaktické zásady ve výtvarné výchově v předškolním věku

Je-li výtvarná výchova správně metodicky vedena, odrážejí se v ní všechny platné didaktické zásady. Hlavně je to zásada přiměřenosti poznatků a dovedností vzhledem k věku dětí. Dítě „musí vědět, že učitelka jeho práci přeje, že je nebude kárat, jestliže prvotní odvaha a konečný výsledek nebudou v rovnováze.“
(srov. UŽDIL, ŠAŠINKOVÁ 1980: 10).

Práce pedagoga by nebyla dobrá, kdyby jeho pracovní metoda nebyla přiměřená dětem ve věku tří až šesti let. Přemíra názornosti škodí, narušuje jednoznačnost dětské představy a bere dítěti jistotu v práci. Učitelka musí pracovat promyšleně a cílevědomě, aby napomáhala rozvoji dětí předškolního věku po stránce psychické, rozumové a estetické, ale i pracovní a tělesné (srov. RAZÁKOVÁ 1977: 24–26).

V mateřské škole sice máme k dispozici pedagogické dokumenty, jako jsou programy výchovné práce, osnovy, apod. Tyto programy jsou však většinou pouze rámcové. Neuvádějí, co a kdy máme s dětmi ve výtvarné výchově dělat a v jakém pořadí nebo jak budou na sebe navzájem navazovat. A to především proto, že úspěšné

činnosti ve výtvarné výchově se odvíjejí nikoli od učiva, ale od nápadu, ať již jde o nápad učitelky či některého dítěte. Tento nápad pak učitelka dále promýšlí, domýšlí a rozčleňuje do didaktické struktury:

1. **hledá námět** vhodný pro výtvarné zpracování a motivující pro děti;
2. **formuluje výtvarný problém;**
3. **uvažuje o jeho smyslu** pro rozvoj žádoucích dispozic dítěte;
4. **hledá adekvátní prostředky** jeho realizace s ohledem na jeho dimenzi výtvarnou a současně na vývojové předpoklady konkrétních dětí a aktuální situaci;

(srov. *Nová pojetí výtvarné výchovy, plán a výtvarné projekty*. [online]. 2012).

Vedle výtvarné tvorby dětí sem patří i výtvarné vnímání, vnitřní představové a fantazijní činnosti a komunikace nejen výtvarným projevem (vyjádřením), ale i dalšími formami (verbálním i neverbálním). (srov. TAMTÉŽ).

V plánu výtvarných činností v MŠ by tedy neměl být opomíjen žádný z uvedených druhů výtvarných činností. Podle možnosti dětí by do něj měly učitelky postupně vybírat a zařazovat i výtvarné vyjadřovací prostředky tak, jak to odpovídá aktuálním předpokladům dětí.

4.2.1 Nové podněty pro pojetí výtvarné výchovy v mateřské škole

Jak stručně vyjádřil F. Singule, nová výchova znovu objevila dítě, což se projevilo zejména:

1. **V novém postoji k dítěti**, jeho pochopení, respektu, lásky a trpělivosti vůči němu, přijetí dítěte takového, jaké je.
2. **V respektu k zákonům přirozeného vývoje dítěte**, jeho vlastního světa, odlišného od světa dospělých.
3. Charakteristickým požadavkem je **podporování a rozvíjení samočinnosti a sebeurčení dítěte**, tzn. jeho aktivity, spontaneity, fantazie, postupem doby i senzibility, kreativity jednotlivých dětí i skupin.

(srov. *Nová pojetí výtvarné výchovy, plán a výtvarné projekty*. [online]. 2012).

Eva OPRAVILOVÁ (1978:128) ve své kapitole z knihy: „*O estetické výchově nejmenších*“ napsala, že úspěch při výchově k tvorbě a estetice je hlavně v postoji a jednání učitele. Ovlivňuje stupeň pochopení a spolupráce s dítětem. Proto zmiňuje jako jediný správný postoj demokratický, který svým smyslem pro vzájemnou spolupráci, otevřenost a možnost výměny názorů vede ke zvýšené spontaneitě dětí, k iniciativě a emocionální rovnováze (srov. MIŠURCOVÁ A SPOL. 1978: 128–129).

5. Tradice

Ve slovníku cizích slov jsem vyhledala slovo „*tradice*“. Výklad zní: „*Souhrn zvyků a zvyklostí, generační dědictví.*“ (Slovník cizích slov 1996: 343)

„*Tradice (lat. traditio < tradere předávat) znamená předávání, a to nejčastěji mezigenerační předávání poznání, schopností, obyčejů či mravů v rámci kultury nebo skupiny. Slova se neužívá pouze v jediném významu. Rozumí se jím:*

1. *to, co se předává (traditum);*
2. *proces předávání (tradendum);*
3. *zvyklosti, konvence, obyčeje.*

Tradice se chápe obvykle, jak již bylo uvedeno výše, jako předávání celku poznání, schopností, obyčejů a mravů kultury nebo skupiny. Tradice je z tohoto pohledu kulturním dědictvím, které se předává z generace na generaci. Pod toto pojetí spadá i vědecké poznání, umění, rituály, morální pravidla a recepty na přípravu jídel. Vedle těchto vysoce kulturních obsahů se k pojmu tradice řadí i dočasně platné zvyklosti – to, co je běžné a obvyklé.“ (Gabriel Angel – Myšlenky – Tradice. [online]. 2012).

Jak figurují svátky a tradice ve výchově jedince?

Rituály těchto svátků se konají ustáleným způsobem. Ať už jde o zpívání koledí, nadělování dárků, lití olova... S těmito tradicemi jsou seznámeni všichni zúčastnění. Každý člen rodiny má přidělenou svou úlohu, svoji roli. Při ritualizovaných událostech je v popředí vzájemná interakce, obvykle se nedělá nic jiného, než že ona jediná činnost sjednocuje celou rodinu.

Hlavní náplní těchto událostí pro výchovu a správný vývoj jedince je například: upevnění mezigeneračních pout, projevuje se rodinná sounáležitost, konzervují se hodnoty, vyznání a vize rodiny (srov. MATOUŠEK 2003: 86–87).

5.1 Tradice v křesťanství

V katolické církvi se pod pojmem tradice chápe veškerý obsah křesťanské víry, který byl církvi od dob apoštolů v dějinách předáván. Princip tradice má své místo v katolickém pojetí nauky, dogmatu i výkladu Písma, které je možné podle katolického učení číst pouze v kontextu tradice církve.

Pojetí pravoslavné církve se s katolickým pojetím v zásadě shoduje; obsah pravověří je vázán především na předávání biblického textu (srov. BOËLLE–ROUSSET 2006: 119).

„*Silný a celistvý přístup k základním hodnotám křesťanství se nabízí ve svátcích a o slavnostech v průběhu celého kalendářního roku. Ritualizace světa zážitků na to jsou v nejsilnější míře zaměřeny právě děti. Vyžadují vrcholy, symbolická znamení a gesta. Uskutečňováním znamení (jako např.: zapalování adventního věnce, nošení*

Betlémského ohně, zdobení místnosti) získávají přístup k výpovědím, které se za těmito symboly skrývají.“

„Pro člověka jsou slavnosti zcela nezbytné, jelikož se odpoutává od starostí všedního dne a v úkonech, jako je třeba tanec, zpěv a různé hry, vyjadřuje pozadí své existence.“ (Gabriel Angel – Myšlenky – Tradice. [online]. 2012).

Význam slavností můžeme shrnout do následujících bodů:

- Jsou základním vyjádřením lidské existence. Ověřují a posilují důvěru v existenci a radost ze života.
- Vytvářejí orientační body v čase. Celý rok je rozdělen do několika období. Všední den se objevuje v novém světle.
- Slavnosti se zprostředkovávají zakoušeným řádem. To dodává pocit jistoty a bezpečí.
- Představují v určité formě symbolické zpřístupňování minulosti. Opakování zážitků (např.: stavění jesliček).
- Poskytují prostor pro neúčelové jednání a podporují fantazii a kreativitu ve hře.
- Oslovují též všechny smysly. Například: čichové (vůně františka), chuťové (pokrm) i sluchové (koledy), tyto prvky dělají teprve slavnost skutečným zážitkem jak pro děti, tak i pro dospělé (srov. MUCHOVÁ 1992: 112–121).

Problémem v dnešní době je, že mnoho rodin neumí dát svým slavnostem správnou formu. Vlastně trpí nedostatkem tradic a neuvědomí si, že jsou to kořeny naší společnosti. Společensky a individuálně stojíme před otázkou, jak můžeme přejímat odkazy tradice a současně žít individuálně a jedinečně. (srov. MUCHOVÁ 1992: 119).

5.2 Tradice – vánoční čas

„Ateisté prosazují názor, že to nejlepší z Vánoc nemá z valné části co dělat s příběhem Kristova narození. Vánoce se točí kolem pospolitosti, slavnostní atmosféry a znovuzrození, motivů starších než kontext, do kterého je křesťanství v běhu staletí zasadilo.“ (BOTTON 2011: 15)

Studium náboženství nám často nabízí klíč k pochopení vzniku tradic a jejich původní smysl. Vánoční čas má mnoho tradičních symbolů jako je například: adventní věnec, adventní kalendář, betlém, vánoční stromeček, jmelí, ryba, koledy, štědrovečerní stůl, vánoční vůně a spousty dalších. Pokusím se některé přiblížit, popsat jejich vznik a symboliku. Především ty, bez kterých si Vánoce ani nedovedeme představit:

- Adventní věnec
- Dřevěný betlém
- Vánoční stromek

5.2.1 Vánoční symboly

Adventní věnec

Vánoční čas začíná adventem, čtyři týdny adventní byly a jsou dobou příprav na Vánoce. Poselství adventu pro současnost spočívá ve zklidnění. Připomínáme si ji zapálením adventního věnce, kdy každou neděli zapálíme jednu ze 4 svící. Je pěkné, když se při tom sejde rodina pohromadě a alespoň na chvíli se vše zastaví.

Čtyři adventní neděle se staly pevnou součástí vánočního období až v 11. století, předtím jejich počet kolísal mezi dvěma až šesti. „*K nám doputoval z Hamburku, kde ho před 170 lety poprvé vyrobil učitel a kněz Johann Heinrich Wichern z dřevěného kola od vozu. Nápad se všem zalíbil a na konci 19. století už bylo zdobení věnce rozšířené jako nový předvánoční zvyk. Věnec už však měl jen čtyři svíce.*“ (KUKAL, VINDUŠKA 2010: 83)

A jaký měly význam?

- **1. adventní neděle** - Ježíšův vjezd do Jeruzaléma.
- **2. adventní neděle** - Druhý příchod Páně.
- **3. adventní neděle** - Ježíš poslán k lidem.
- **4. adventní neděle** - Zvěstování narození Panně Marii.

Betlém

Jedním z největších symbolů vánoc je dřevěný betlém. Tradice pochází z roku 1223, kdy Svatý František z Assisi přivedl spolu se svými přáteli do jeskyně v italské Umbrii živého osla a vola. Zinscenoval tak živý betlém, ve kterém pak kněz sloužil první vánoční půlnoční mši. První betlém v našich končinách se objevil v roce 1562, a to v kostele sv. Klimenta na Starém Městě pražském. Betlémy v kostelech si však postupně získávaly až příliš pozornosti, a tak byly církví označeny za nedůstojné a cestu si našly k řemeslníkům a počaly tak vznikat betlémy lidové (srov. BESTAJOVSKÝ 2004: 31).

A právě lidové betlémy mají u nás velkou tradici, na jejímž rozmachu se velmi podílela tehdejší oblíbenost a snaha promítnout do vánočního betléma místní prvky. Těmi byly například roubené chaloupky či prostí lidé nesoucí dary Ježíškovi po boku králů. Vzhledem k náročnosti výroby betlémů, a to jak časové, tak finanční, začaly vznikat v 19. století vánoční betlémy vyráběné sériově, ulité z forem a následně vytvořené z papíru, jejichž výhoda spočívala v tom, že se daly složit a jednoduše uskladnit. Zajímavostí je, že ač byl betlém do té doby jedním z hlavních symbolů Vánoc, postupně jej začal vytlačovat vánoční stromeček, který se stále víc a víc rozšiřoval do českých domácností. Na čas tak betlém ustoupil ze scény a znovu se na ni vrátil až ke konci 20. století (srov. BESTAJOVSKÝ 2004: 32).

Vánoční stromek

„Podle jedné z legend vznikl zvyk vánočního stromečku díky opatu Kolumbánovi z Luxeuilu a Bobba. Kolumbán se narodil v Irsku, žil v 6. století a jeho misionářská činnost ho později zavedla do té doby pohanského kraje Bretaně a Burgundska. Kolumbán, který chtěl domorodcům přiblížit svátek narození Krista, ozdobil starobylý jehličnan zapálenými pochodněmi do tvaru kříže. Zář hořících pochodní přilákala zástupy lidí a Kolumbán k nim pronesl kázání o narození malého Ježíška v dalekém městě Betlémě, chlévu s oslíkem a volem, chudém Josefovi a vyvolené Marii. Možná, že právě v ten den přišel na svět zvyk strojit vánoční stromek.“ (BESTAJOVSKÝ 2004: 33–34)

U nás se zvyk vánočního stromečku ujal až v 19. století a dostal se k nám z Německa. Ten úplně první údajně v roce 1918 nazdobil režisér Stavovského divadla Leibich. Který tento zvyk znal z rodného Bavorska. Zdobení stromečku se nejdříve začalo objevovat u šlechty, později, kolem roku 1840, v měšťanských domech a asi o 20 let později i na českém venkově. Kristovým strůmkem ho nazývali lidé v Praze. Vánoční stromek měl symbolizovat život, není divu, že ho lidé zdobili. Později jej i rozsvěcovali svíčkami. S vývojem společnosti se mění i způsoby zdobení vánočních stromečků. Není někdy na škodu ozdobit stromek starým, ale snad o to krásnějším způsobem. Velký prostor pro to dnes dávají školy i školská zařízení, kde si děti mohou takovýto stromek ozdobit sušenými jablky, oříšky, perníky, preclíky, kořením nebo kukuřicí, tak jak to dříve bývalo zvykem (srov. ŠOTNEROVÁ 2008: 125–126).

6. Téma k vyjádření dětí dle ročního období (Vánoce)

Je konec listopadu a napadl první sníh. Zima o sobě dává vědět a o víkendu začíná první advent. Myslím, že přichází nejvhodnější čas přiblížit dětem vánoční tradice spolu s příběhem, aby věděly, proč vlastně slavíme Vánoce. Překvapilo mě, kolik nejen dětí, ale i dospělých neví, proč slavíme Vánoce. Děti, které nejsou z rodin věřících, nemusí znát příběh Ježíše z Nazaretu, ale bylo by správné objasnit, proč tuto vánoční tradici v Čechách i v celém křesťanském světě dodržujeme. Domnívám se, že toto téma bude pro děti srozumitelné a atraktivní.

Dnes i v budoucnu by měli učitelé oboru přijmout názor, že prioritou ve výtvarných aktivitách je obsah, nikoli výtvarné techniky. Někteří již vědí, že téma je klíčové, protože to si hledá výtvarná media, která se stávají přirozeným obsahem vyjádření (srov. HOSMAN 2007: 45).

Inspiraci promyšleného systému působení literární výchovy, též historiografie s vyústěním do výtvarné výchovy, skýtá waldorfská pedagogika. Zde se vychází z literární tradice a směřuje se do současnosti: pohádky a bajky, příběhy z Bible, mytologie, cesty objevů, životopisy. Jednotlivé literární korpusy jsou zařazovány s ohledem na emocionální a rozumový vývoj dětí (srov. HOSMAN 2007: 45–46).

6.1 Význam času pro děti a rozpoznání ročních období

Proč je pro předškolní děti důležité poznání času a jaký další přínos mají pro ně aktivity související s ročními obdobími?

Předškolní děti žijí hlavně v přítomnosti. Je pro ně obtížné si představit, co bude následovat po skončení toho, co dělají právě teď. Delší časové období (týden, měsíc, rok) je pro děti jen mlhavou představou. Obtížnost vybavit si delší časové úseky si uvědomíme při dětských dotazech: „Kolikrát se vyspím, než budou Vánoce?“ Nebo oblíbenost adventních kalendářů, opomím-li denní přísun čokolády.

Vytvářet dětem představu o čase pomáhají každodenní rituály. Při dodržování rituálů dítě vnímá, že každá činnost má svůj čas a své místo. Dalším způsobem, jak pomoci dětem orientovat se v čase, jsou záměrné činnosti. Mezi některé aktivity zacílené na vnímání plynutí času mě napadají například:

- Vycházky do přírody a pozorování změn v přírodě během ročních období. Například: „Na podzim padá ze stromů listí, na jaře se příroda probouzí a vše kvete.“
- Povídání si o činnostech obvyklých pro roční období. Příklad: „V zimě padá sníh a sáňkujeme - pokud je sníh.“
- Plánování, příprava aktivit vhodných pro daný měsíc nebo roční období spolu s dětmi a jejich realizace.

Zdá se tedy, že začlenění tradic a lidových obyčejů do času prožitého s dětmi může mít daleko větší přesah než jen okamžité zabavení předškolních dětí. (srov. Význam času pro děti: Nechte se inspirovat! Tvoření a zábava pro děti. [online]. 2012).

Proto v tomto zimním období (prosinec) volím příznačné téma „Vánoce a jejich tradice“. Pokusím se pomocí seznámení s vánočními tradicemi a s příběhem narození Ježíše vyvolat a rozvinout představy dětí, oživit je vánočními koledami, hrami v tomto duchu a vyprávěním o zvycích. Výtvarný den zakončím kresbou dětí na téma „Štědrý den v Betlémě“.

7. Impuls a inspirace k osobitému vyjádření (motivace)

Důležitým činitelem pro vyvolání představ a fantazií u dětí před výtvarným projevem, nepočítám-li některý z jejich intenzivních osobních prožitků, je převážně slovní uvedení příběhu. Citlivé a působivé vyprávění dospělého (učitelky, rodiče), ať už pohádky nebo skutečného příběhu, který dětem připomeneme s časovým odstupem, je tím pravým impulzem. Naše slova by měla vyvolat nejen inspiraci, ale i vtáhnout děti do příběhu (srov. RAZAKOVÁ 1963: 21–22).

„Vyvolat u dětí citové vzrušení a sympatii pro téma určené k zobrazování (tj. naladit děti, vzbudit jejich zájem a touhu po uskutečnění výtvarného námětu).“ (RAZAKOVÁ 1963: 23)

Není třeba dětem vnučovat svůj pohled dospělého na zobrazovanou skutečnost, ani požadavky, ale snažit se respektovat a chápat dětský způsob vidění. Nechat jim jejich osobitost, naivitu a rozmanitost projevu. Od začátku jejich života se snažíme jim ukazovat krásu v přírodě, v životě lidí, především v rodině a ve společnosti, ve které dítě žije. Proto si již v rámci svého věku dokážou pomocí asociací daný příběh představit. Připodobnit ke známému člověku, např. hodný člověk - představuje si třeba svého dědečka. Zlý pes – představí si štěkajícího psa z jejich ulice. Hodní beránci – vzpomenu si na pasoucí se zvířata na louce. Pozorováním okolního života získávají důležité poznatky, které pak přenesou do svého výtvarného projevu, ať už vše pochopily, či ne. Právě kresba má být pro předškolní děti pomocnou hůlkou a prostředkem k poznávání skutečnosti. Díky tomu již pěti až šestileté dítě například vidí a tím i kreslí pět prstů lidské postavě nebo listy na stromě (srov. LANIADO 2004: 91–96).

Představím-li si Vánoce, před nazdobeným stromečkem a jesličkami děti zůstanou stát s pusou dokořán. Jako kouzlem se doma tvoří pohádková scénérie – světla, stříbřité odlesky, tiché zvonění zvonečků, polonahé miminko, před kterým se všichni klanějí, protože právě ono, tak malé a bezbranné, přináší na zemi pokoj.

A navíc všechny ty dárky, cukroví, radost, oslavy, slavnostní hostiny, příbuzní, známí i dosud neznámí... Kdo prožil hluboce vánoční atmosféru jako dítě, stěží na ni kdy zapomene. I kdyby v dospělosti odmítal náboženský význam svátku, poselství Vánoc zůstává: *Vánoce jsou časem smíření a naděje v lepší budoucnost. Profesor Feuerstein k tomu dodává: „V tradičních společnostech nabývá každý okamžik života symbolického významu, poukazuje na obsah, který zdaleka přesahuje jen onu slavnostní chvíli, a je naplněn pocity (spojenými se zpěvy, chutěmi, vůněmi, obrazy), které zajišťují, že na jeho sdělení nezapomeneme. Národy, které ztratí své svátky a rituály, své symboly a zvláštní rysy, zmizí jako kultura a budou jen přežívat jako uskupení izolovaných jedinců, kteří postrádají jak tradice, tak svou identitu.“* (LANIADO 2004: 91)

Dítě nepoznává svět prostřednictvím pojmů jako dospělí, ale prostřednictvím citů a pocitů (srov. LANIADO 2004: 92).

7.1 Poznávání prostřednictvím citů a pocitů

Abychom dítě inspirovali a pomohli mu udělat krok dopředu (impuls), musíme v něm probudit pozitivní emoce. Snadněji pochopí pojmy jako světlo a tma při pohledu na vánoční stromeček, kdy prožívá velkou radost, než když mu oba pojmy budeme dlouze vysvětlovat.

„Nestačí věcem učit, je třeba je dát pocítit.“ (LANIADO 2004: 92) Tuto úlohu plní nejlépe právě rodiče a učitelé. Je velmi důležité, abychom dětem umožňovali účast na

kulturním, symbolickém a citovém významu předmětů, a to z důvodu:

1. Dítě si rozvine sklon zkoumat význam věcí, hledá smysl počínání. A začne pokládat otázky: „Co to znamená?“ „Komu to patří?“ nebo jen: „Byly Vánoce, už když jsi byla malá ty?“
2. Rozvine si schopnost abstrakce. Vyprávění o dávných časech ho přenesou do míst a dob, které může spatřit jen ve své fantazii. Díky tomu si poskládá realitu jinak než doposud a vykoná první kroky s použitím abstrakce.
3. Osvojuje si zvyky a díky předávání rodinných tradic získává citové jistoty. V jeho paměti zůstávají hodnoty, které pak předává další generaci.

Je důležité při vyprávění vyjadřovat náš názor nebo pocity. Zkušenosti a jevy kolem nás mají svůj emotivní, citový, sociální, kulturní, náboženský nebo symbolický význam. Žádná zkušenost, předmět nebo událost není neutrální. Všechny do jednoho jsou plné významů. Návštěva výstavy, koncertu, zpívání u stromečku, stavění sněhuláka představují pro dítě obrovské obohacení. Ale i obyčejné rodinné zvyky, například nedělní společný oběd s krásným prostíráním nebo pletení pomlázky s tatínkem stejně jako večerní čtení pohádky před spaním, probouzejí u dětí projevy citů a pocitů a rozvíjejí společenské vztahy (srov. LANIADO 2004: 92).

Nejedná se jen o to, abychom vysvětlili, co pro nás určité zvyky znamenají, ale abychom dítěti pomohli najít v nich smysl, aby pak samo cítilo potřebu dávat smysl věcem, které dělá. Naším úkolem není jen motivovat nebo inspirovat, ale i vytvářet vhodné podmínky pro tvořivost, stejně jako přispívat k bohatšímu vnímání a citovému prožívání skutečnosti, na základě osvojených tradic. Poskytnout jim všechny možné prostředky k volné hře, stavební kostky nebo potřeby na kreslení a malování. Informace z knih a inspirace z historie dějin a tradic, z kterých mohou čerpat. To vše tvoří celek jako základ k tvorbě a impuls svobodně se vyjádřit (srov. LANIADO 2004: 85).

Mým úkolem není jen správně vést výtvarnou činnost, motivovat nebo inspirovat, ale i vytvářet vhodné podmínky pro tvořivost. Martin Reissner (nad projektem *Současná česká ilustrace*) píše: „*Výuka výtvarné výchovy je v českém školském systému pevně zakotvena od počátku moderní doby. Vzdor všem posunům metodickým a didaktickým zůstává jednou z primárních úloh výuky ve výtvarné výchově zpřístupňování estetických kvalit prostředí (v nejširším slova smyslu), v němž se objekt vyučování pohybuje či pravděpodobně bude v budoucnu pohybovat.*“ (HORÁČEK 2008: 20)

8. Vybraná technika kresby

Z kapitoly „Vedení výtvarné činnosti“ víme, že technická stránka výtvarné činnosti je důležitá stejně jako obsahová. Což vyvracím v kapitole 6. „Vybrané téma k vyjádření dětí dle ročního období (Vánoce)“, kde cituji Zdeňka Hosmana, který tvrdí: „prioritou je téma (tedy obsah).“ Přikláním se k jeho názoru. Jako obsah jsem zvolila příběh, nerada bych, aby spontánní představitost dětí utrpěla složitou výtvarnou technikou, proto

nadřazují obsah nad techniku a volím jednoduchost kreslení pastelkami. Techniku, kterou mají pěti až šestileté děti velmi dobře osvojenou a není třeba vysvětlovat způsob použití.

„Při kreslení pastelkami se učí děti s jistotou tlačit na tužku tak, aby dostaly výraznou čáru.“ (SAKULINOVÁ, JEZIKEJEVOVÁ 1955: 128)

Ze zkušenosti mohu říci, že si většinou vyberou jen jednu barvu. Starší předškolní děti, pro které dnes techniku kresby vybírám, pro výraznou čáru používají zpravidla tmavé barvy, jako je černá, hnědá a ostatními vybarvují. Techniku kreslení barevnými pastelkami, zvládají tři až čtyřleté děti snadněji, když kreslí předměty, které dobře znají. Ale v pěti a šesti letech již kreslí cokoli, na co je dán podnět, a to nejen barevnou tužkou, ale i štětcem a vodovými barvami. Domnívám se tedy, že postačí pouze nabádat děti k pestrosti obrázku, tedy nebát se barev a využít celý papír o velikosti A3.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

9. Harmonogram praktické části

Praktickou část mé práce jsem zrealizovala v mateřské škole, kterou se pokusím krátce představit. Mateřská škola Plešivec se nachází v Českém Krumlově, ve čtvrti zvané Plešivec, číslo popisné I/279. Škola je umístěna v rozlehlé zahradě na rozhraní panelového sídliště a historické části města. Byla přestavěna v roce 1974 ze secesní vily. Při rekonstrukci zůstaly zachovány určité části téměř v původní podobě. Celkově působí vnitřní i vnější vzhled školky velmi dobrým estetickým dojmem. Mateřská škola má od roku 2012 šest tříd, z toho pět klasických a jednu pro výtvarný kroužek. Děti jsou rozděleny podle věku do těchto tříd: Broučci, Berušky, Koťátka, Štěňátka a Motýlci. Zřizovatelem školy je město Český Krumlov a od 1. 1. 2002 je škola právní subjekt.

Několik dní předem jsem požádala paní učitelku třídy Koťátek Hanku Zemanovou, zda bychom se mohly sejít a ukázat si připravený program pro předškolní děti. Na schůzce jsem ji požádala o možnost zrealizování své praktické části bakalářské práce v její třídě Koťátek, kterou (jak uvedu níže) přece jenom blíže znám. Paní učitelka s tím souhlasila a vyprávěla, jak oni také připravují různá předvánoční tvoření s touto tematikou a učí se nové koledy, které budou děti zpívat u vánočního stromku na náměstí.

„Dané téma může naši práci s dětmi jen obohatit.“ Jsem ráda za tento přístup paní učitelky a konzultuji s ní předběžně program na každý den, zvolený tak, abychom děti moc nezatěžovaly a vyplnily čas mezi jídlem určený pro hraní a tvoření. Konečný harmonogram domluvených pěti dnů pošlu e-mailem na adresu školy, aby jej i paní ředitelka znala a počkám na jejich názor a souhlas.

Harmonogram, se souhlasem paní učitelky a paní ředitelky Evy Tomšovské v mateřské škole „Plešivec“, jsem sestavila tak, abych měla dostatečně času poznat se blíže s dětmi, a nenásilnou formou je mohla seznámit s tradicemi a zvyky ve vánočním čase.

1. **den** – seznámení s dětmi ve třídě Kořátek – čtení pohádky před spaním
2. **den** – otázky k dětem – průzkum, odpovědi na ně, souhrnné vysvětlení jako reakce na odpovědi dětí.
3. **den** – přiblížení tradic, koledy a zpívání s dětmi, hra – „Která je to tradice?“
4. **den** – čtení z dětské bible, hra – „Nesem vám noviny“
5. **den** – dramatická improvizací hra: papírové postavy z betléma, kde děti za ně mluví, kreslení tématu dětmi a postřehy při práci samotné

9.1 Celková charakteristika, záměry, cíl

Celek vychází z vánočních tradic a zvyků, z přípravy na Vánoce. Společně s dětmi z Mateřské školy Plešivec prožijeme adventní čas plný vánočních koled, básniček a her. Seznámíme se s biblickým příběhem a s tradicí, a to u nás i ve světě, získáme poznatky, proč slavíme Vánoce. Všechny činnosti budou motivačně sjednoceny a vedeny k aktivnímu zapojení každého dítěte. Každé na závěr vytvoří kresbu dle prožitku na téma „Štědrý den v Betlémě“. Podle svého vnímání a cítění se děti pokusí zaznamenat narození Ježíška a vánoční symboly, jak si je představují. Využívány jsou metody prožitkového učení, hry, hudební a dramatické výchovy.

9.1.1 Stanovený cíl

Cílem je přibližování české lidové slovesnosti, posilování prosociálního chování, rozvoj povědomí o důležitých lidských hodnotách, jako je úcta, láska, pokora, obdarování a sdílení. Seznámení s Biblií, tradicemi, zvyky a zakotvení v povědomí dětí. Vyzdvihnutí důležitosti potřeby vzájemně komunikovat a společně sdílet předvánoční období.

9.1.2 Dílčí vzdělávací cíle

- posílení citového vztahu dětí ke svým nejbližším
- seznámení s historií (pohádkou a biblickým příběhem)
- přirozeným způsobem a na základě prožitků se děti seznámí s vánočními tradicemi a zvyky
- podnítit představivost a fantazii, tvořivost i snahu druhého potěšit

9.2 Přípravy na výtvarný den – seznámení (1. den)

Program: 1. den – seznámení s dětmi ve třídě Koťátek – čtení pohádky před spaním

První den jsem se seznámila s dětmi ze třídy Koťátek, což jsou děti ve věku pět až šest let. V příštím roce většina nastoupí do základní školy, a tak jsou v mateřské škole se třídou Štěňátek nejstarší. Třidu velmi dobře znám, stejně jako většinu dětí. Tři roky navštěvuje tuto školku i má dcera, a tak s většinou dětí přicházíme do styku v šatně skoro denně. V minulém roce rodiče podnikali různé společné akce pro děti, aby se potkaly i mimo školku. Proto mé seznámení s dětmi nebylo vůbec těžké, okamžitě na mě volaly „ahoj teto“. Ve třídě je normálně 17 dětí, dnes jen 13, jelikož 4 jsou nemocné. Děti se mi samy představily: Filip, Kubík, Lenička, Terezka, Amálka, Marek, Anička, Honzík, Pěťa, Magda, Nelinka, Daník a Ondra. Abych věděla, jaký tvar svého křestního jména používají a které oslovení se jim líbí.

Vysvětlila jsem dětem, že za nimi celý tento týden budu chodit každý den do školky a budeme si povídat o Vánocích a o všem, co k tomu patří. „Budeme si vyprávět pohádky, příběhy, zpívat koledy a kreslit. Všechno hezké co spolu prožijeme, já potom napíši do bakalářské práce, kterou pak odnesu do školy, proto si budu dělat poznámky. Když se mi to povede hezky napsat, tak třeba dostanu i hezkou známku. Jste pro mě a moji práci velmi důležití, ale jak to zvládnou a napíši, to bude záležet jen a jen na mně. Zeptám se na nějaké otázky, ale nemusíte se obávat, že něco neznáte, ani já spoustu věcí nevím, a tak je hledám v knížkách, encyklopediích a ptám se ostatních, kteří už to někde četli, a tak to vědí. Nebo mají už nějakou zkušenost, aby mi poradili. Proto kdykoliv něco nevíte, zeptejte se, budu-li vědět, ráda vám odpovím hned. Anebo to zjistím a odpovím později.“

V průběhu dopoledne se zúčastňuji programu dne, který měla paní učitelka Hanka pro děti připravený, aby si na mou přítomnost zvykli a bylo jim to přirozené. Jen děti pozorují, jejich chování, temperament, vyjadřování a do daného programu nezasahují.

I nejstarší děti v mateřské škole chodí po obědě spát. Ale nazvala bych to spíše odpočinkem na lehátku, dle zkušenosti učitelky Hanky výjimečně jedno až dvě děti po obědě usnou. Většina poslouchá pohádku, kterou jim každý den čte a po ní jen tiše odpočívá nebo si hraje s plyšákem v postýlce. Využiji rituály, na které jsou zvyklé, a nabídnu jim po obědě vyprávět pohádku místo paní učitelky. Vybírám pohádku, která je již k tématu, jež chci dětem přiblížit.

„Milé děti, protože za necelý měsíc budou Vánoce, dnešní pohádka bude o tom, co se kdysi dávno o Vánocích stalo. Jmenuje se „Pohádka o narození Jezulátka“, najdeme ji v knížce Josefa Lady – Mikeš. Já ji přečtu z knihy: *“Radujme se, veselme se“*, kterou Olga Štruncová sestavila z různých pohádek a tvoření.“ (ŠTRUNCOVÁ 1992: 33–37).

9.2.1 Ježíšovo narození – pohádka – J. Lada

Pohádka o narození Jezulátka (viz Příloha č. 1) Následující půl hodiny čtu dětem pohádku. Některé poslouchají pozorně takřka bez pohybu, jiné si při tom hrají s plyšáky v postýlce, ale vnímají.

9.2.2 Znalosti dětí o Vánočních tradicích - otázky k dětem (2. den)

Program: 2 den – otázky k dětem – průzkum, odpovědi na ně, souhrnné vysvětlení jako reakce na odpovědi dětí.

Sedíme s dětmi na koberci v kroužku a ptám se, jestli se těší na Vánoce. Nečekala jsem jinou odpověď než kladnou. Vzpomínka na příjemné věci nás pozitivně naladí, a tak pokračuji otázkami, abych zjistila, jaký mají přehled o vánočním čase a povědomí o tradicích. Vždy položím otázku (celkem 8) a děti, které chtějí odpovídat, na ni odpoví.

1. Proč slavíme Vánoce?

- Aby měli děti i dospělí radost.
- Abychom oslavili Ježíšovo narození.
- Vánoce se slaví, aby jsme se všichni sešli.
- Protože to jsou svátky a dostaneme dárky.
- Abychom měli dárky a stromeček.

2. Zpíváte si doma o Vánocích koledy?

- My si je nezpíváme, protože nechceme.
- Jo, na Štědrý den.
- Zpíváme u stromečku.
- Jenom někdy, když se nám chce.
- Ne, protože táta neumí.
- Hlavně s babičkou a dědou.
- Koledy zpíváme, protože děkujeme Ježíšovi za dárky.
- Nezpíváme, taťka to pustí na CD.

3. Míváte doma betlém?

- My jó, pod stromečkem.
- U babičky, staví ho z perníku.
- Ne, protože žádný nemáme.
- Máme ho na skříní.
- My máme papírový, po babičce.
- Ne, protože žádný nemáme, ale máme Ježíška v kolébce.
- Ano, máme dřevěný.

4. Kde leží Betlém a co to je?

- Je to město na kopci.
- Jsou to jesličky.
- V Jeruzalémě, betlém je chlívek.

- Doma, schovaný v krabici, aby se na něj neprášilo.
  - Betlém je vesnice a taky je betlém chlév.
5. Jaké postavy a zvířátka jsou vyobrazena v betlémském chlévě, třeba na tom dřevěném nebo papírovém co máte doma?
- Je tam ovečka.
  - Je tam Ježíšek s mámou a tátou.
  - Nevím, nemáme ho doma.
  - Je tam hodně zvířátek, jako ve chlívku.
  - Jó, tam je panenka Marie s miminkem a domečky.
6. Kdo k vám domů nosí dárky?
- Ježíšek.
  - U nás taky Ježíšek.
  - Táta a brácha.
  - Ježíš Kristus.
7. Které jiné bytosti ve světě nosí dárky?
- Santa Klaus.
  - Skřítkové a víly.
  - Mrazík.
  - Děda Mráz.
8. Znáte nějaké jiné tradice nebo zvyky, které se dělají o Vánocích?
- Jí se pořád kapr.
  - My pouštíme lodičky.
  - Maminka rozkrajuje jablíčko, jestli je tam hvězdička.
  - Po večeři musíme dostat dárky.
  - Né, nemusíme, táta říkal: když někdo zlobí, Ježíšek to vidí a dostanem málo dárků.
  - Pečeme vánočku s mamkou a cukroví.

9.2.3 Reakce na odpovědi dětí - vysvětlení pomocí historie

Vánoce jsou křesťanským svátkem, v rámci kterého se slaví narození Ježíše Krista, o čemž se vypráví například v bibli. Z té si koncem týdne o narození Ježíška přečteme. První takové oslavy se dají datovat na rok 336, což je hodně dávno, a probíhaly v Římě. Poté se rozšířily do celého světa, a to nejen do katolických zemí. Podobně jako my tedy slaví lidé nejen v Evropě, ale také třeba v Asii.

Dotaz Aničky: „Co je to katolická země?“ Odpověď: „To je země, kde lidé věří v boha a Ježíše Krista.“

Starověcí pohané (lidé nepocházející z Izraele) oslavovali příchod Ježíše Krista až 25. prosince, ne jako v současnosti u nás 24. prosince, podle pohanského slunovratu. Toto přesvědčení vycházelo z pozorování zimního slunovratu, kdy slunce začíná stoupat a den se prodlužuje. Proto byly noc z 24. na 25. prosince a noci následující odedávna

považovány za „svaté noci“. Od té doby však doznaly oslavy Vánoc řady změn, mezi které patří například různé tradice a zvyky, které se postupně přidávaly či obměňovaly. (srov. *Pohanské zvyky, lidová tvořivost a křesťanská víra – Katolický týdeník*. [online]. 2013)

Mezi tradice a zvyky patří také zpívání koled. Koleda znamenala obřadní občůzku spojenou se zpěvem písní a popěvků, říkadel, za něž koledníci dostali dary. Podstatným smyslem těchto tradičních občůzkových obřadů bylo přinést blaho, zdar a štěstí, jak v osobním a rodinném životě, tak v hospodaření. Dříve lidé prostě věřili, že když obejdou s písní po domech celou ves, tak se jim například více urodí na poli.

Prokládali je říkadly například:

*„Bože daj deštíčka,
na ty naše políčka,
co bych sa najedla
režného chlebička.“*

(srov. ŠOTTNEROVÁ 2009: 161)

Dnes zpíváme před Vánoci a také u stromečku vánoční písně a říkáme jim také koledy, ty svým textem vyprávějí, co se o Vánocích stalo, zvěstují novinu o narození Ježíška nebo jen pojednávají o symbolech zimy a Vánoc, jako je hvězdička, stromeček, rolničky. (srov. ŠOTTNEROVÁ 2004: 93)

Také jsme zmiňovali Betlém. Je to město v Izraeli (což je stát), které vešlo do paměti hlavně proto, že se v něm narodil Ježíš Kristus. Vy mu říkáte jen Ježíšek a 24. prosince, tedy na Vánoce, je vše slavnostní na počest jeho narození. Protože nesehnali v Betlémě jeho rodiče ubytování, nabídl jim hodný člověk alespoň chlév a tam se Ježíšek, někdy užíváme i Jezulátko, narodil. Lidé si potom tento příběh zobrazovali figurkami a vyřezávali celý chlév ze dřeva včetně základních postavček Ježíška, Marie, Josefa, oslíka, volka, pastýřů s ovečkami a tří mudrců z Východu – přidávali si i další postavy ze svého nejbližšího okolí. Odborníci tomu říkají: „*figurální zobrazování Svaté rodiny v betlémské stáji*“ a píše se o ní v Bibli. (srov. *Pohanské zvyky, lidová tvořivost a křesťanská víra – Katolický týdeník*. [online]. 2013).

Až do konce 19. století byl betlém dominantou místností, byl pro lidi hlavním symbolem Vánoc, jako je dnes stromeček, a na Štědrý den se k němu dávaly dárky.

Také jsem se dnes ptala, kdo nosí dárky ve světě a Kubík s Leničkou správně věděli, že v Americe nosí dárky Santa Claus a v Rusku je zase nosí Děda Mráz. Převážně jsou to staří fousatí dědečkové. Například ve Francii Pere Noël, ve Finsku Velký Ukko, v Holandsku Mikuláš. V Itálii roznáší dárky pro změnu čarodějnice Befana, ale až 7. ledna. Ve Španělsku Tři králové, kteří slaví svátek až 6. ledna, ale nadělují už o Štědrém dnu. Jsou ale také země, kde dětem nadělují dárky zvířátka. Třeba v Guineji nosí dárky slon, v Sýrii zase naděluje velbloud, ale o něco později, až na Nový rok (srov. KUKAL, VINDUŠKA 2010: 105).

Postřehy: děti vyprávění zaujalo, věnovaly mi pozornost a v průběhu se ještě ptaly například, co je slunovrat, obřad, kdo je mudrc nebo pohan. Kluci, Filip s Pěťou, si ke konci začali povídat mezi sebou, co si přejí za dárky, ale ve chvíli, kdy jsem vyprávěla, kdo nosí dárky ve světě, začali se všichni smát jménům a zvířátkům. Náš program byl vyčerpán a šlo se ven.

9.3 Přiblížení tradic, koledy a jejich interpretace dětmi (3. den)

3. den – zpívání vánočních koled a hra „Který je to zvyk?“

Včera jsme si povídali o vzniku vánočních koled a dnes se některé naučíme, jiné si jen připomeneme. Než dětem řeknu, které koledy mám připravené, zeptám se, jestli nějaké umí. Terezka prý umí „Ježíšku panáčku“ (má na mysli „Půjdem spolu do Betléma“). Ondra a Nelinka „Štědrej večer nastal“, Daník „Vánoce, Vánoce přicházejí“ a Amálka „Rolničky“.

Zazpívám a zahraji pomocí kytary koledy:

1. Nesem vám noviny
2. Veselé vánoční hody
3. Pásli ovce valaši

Vždy nejprve zazpívám já, pak se děti přidávají. Zvolila jsem známé koledy, které buď znají, nebo je již někde slyšely. Jde mi spíše o text. Proto se ptám dětí, jestli si všimly, o čem zpívají? Některé ano, jiné ne. Říkáme si koledy znovu, ale jako básničky. „Po zpívání je třeba trochu pohybu, zahrajeme si všichni hru.“ Slyším „hurá“.

9.3.1 Hra – „Který je to zvyk?“

Tuto hru lze hrát až poté, kdy děti seznámím s vánočními zvyky. Vysvětlím některé zvyky a následně je předvedu. Vždy jedno dítě předvede pantomimicky zvyk a ostatní děti hádají, o který zvyk jde. Ten, co uhodne, předvádí. Vybrala jsem tedy zvyky a postupně je předvádím a vysvětluji: krájení jablíčka, zlaté prasátko, ruce od mouky, jmelí, házení střevíce, kapr, pečení cukroví, mince pod talířem, ořechové lodičky, hrníčková kouzla, zpěv koled, půst atd. Děti vše pochopily, a tak hrajeme. Děti hra velmi baví, jen už si dál nemohou na žádný zvyk vzpomenout, zadávám tedy úkol já: Jak vypadá zvyk „pouštění lodiček“ a všechny děti předvádí (srov. ŠOTTNEROVÁ 2004: 33).

9.4 Čtení z dětské bible, vyprávění, dotazy (4. den)

KRÁL NAROZENÝ VE STÁJI

JEŽÍŠOVO NAROZENÍ (Matouš 1,18 – 25, Lukáš 2,1 – 20)

Tesař Josef měl starosti. Maria, dívka, kterou miloval, čekala dítě. Nebylo to jeho dítě, oni dva ještě neměli svatbu. Už si o tom lidé začali mezi sebou povídat. Bude muset

zrušit svoje zasnoubení s Marií. Té noci se mu ale zdál sen. A v tom snu k němu promluvil anděl, Boží posel:

“Neruš svoje zasnoubení s Marií,” řekl anděl, “neudělala nic špatného. Bůh si ji vybral, aby se stala matkou jeho Syna, slíbeného krále. Dáš tomu dítěti jméno Ježíš (Spasitel), protože on zachrání svůj lid z jeho hříchů.”

Když se Josef probudil, bylo to jako by mu spadl velký kámen ze srdce. Už mu nevadily lidské řeči. Vezme si Marii za ženu a bude se starat o ni i o dítě. Krátce poté vydal římský císař Augustus příkaz. Každý, kdo žil v římské říši, musel se dát zapsat ve městě, ze kterého pocházela jeho rodina. Augustus chtěl mít jistotu, že budou všichni zapsáni a že budou také všichni platit daně. Josefova rodina pocházela z rodu krále Davida. Proto se musel vydat do Betléma, města, kde se narodil král David. Musel s sebou vzít také Marii. Byla to dlouhá cesta horami, sto třicet kilometrů po neschůdných prašných cestách. Osel nesl jídlo, teplé oblečení do studených nocí a také oblečení pro dítě, které se mělo každým dnem narodit. (ALEXANDER 2004: 172)

„Andělé provázeli Josefa a Marii na jejich cestě z rodného Nazareta do Davidova města“ Mi 5,2; (WHITEOVÁ 2000: 26)

Marie byla velmi unavená, když konečně dorazili do Betléma. A nikde nenašli místo k přespání. Hostinec už byl plný hostů, kteří se sem přišli také zapsat. Hostinskému bylo Marie líto, ale jediné místo, které mu ještě zbývalo, byla stáj. Byla špinavá a byla cítit zvířaty, která tam byla. Ale Marie si tu alespoň mohla odpočinout, když nebylo jinde kde.

Té noci se Mariino dítě narodilo. Byl to syn. Zabalila ho teple do oblečků, které pro něj měla připravené, a položila ho do jeslí. Na kopcích kolem města hlídali pastýři svá stáda. Noc byla temná, bylo úplně ticho, rušené občas jen zabečením ovce. Náhle pastýři uviděli záři. Byla tak jasná a oslnivá, že si museli zaclonit oči. A z té záře přicházel hlas anděla, Božího posla.

“Nebojte se. Přináším vám radostnou novinu, vám i celému světu. Dnes se vám narodil Spasitel, Bohem slíbený král, ve městě Betlémě. Uvidíte dítě, spící v jeslích.”

A hned uviděli pastýři velký zástup andělů zpívajících chválu Bohu. “Sláva na výsostech Bohu,” zpívali andělé, “a na zemi pokoj všem, kdo Boha milují.” Když andělé odešli a nebe přestalo zářit, začali si o tom pastýři mezi sebou povídat. “Musíme jít do Betléma,” řekli, “a uvidíme tam, co se stalo.” Postarali se o své ovce a vydali se spěšně do města. Tam našli Marii a Josefa a nově narozené dítě, které leželo v jeslích. A pochopili, že to, co jim andělé pověděli, je pravda.

Řekli Marii a Josefovi všechno, co se jim přihodilo. Pak se vrátili ke svým stádům ovcí a každému, koho potkali, vyprávěli o dítěti a o andělské zvěsti. Když šli, zpívali a chválili Boha za všechno, co viděli. Byla to noc, na kterou nikdy v životě nezapomenou. (ALEXANDER 2004: 173)

Herodes, který byl tehdy židovským králem, začal hledat dítě, aby je zabil. Proto Josef s Marií sebrali své věci a uprchli do Egypta (srov. BEDŘICH 2004: 233–237).

„Chcete se na něco zeptat?“ Filípek se ptá: „proč ho chtěl zabít?“ Odpověď: protože bylo prorokováno (jasně vyjeveno prorokem), že se narodí nový král, který bude spravovat zemi Izrael a jeho sláva bude velmi velká i všude po světě (srov. BEDŘICH 2004: 232–237). Což Herodes nemohl unést.“ Ostatní děti mlčí, nechám je tedy vstřebat příběh, třeba se zeptají později.

Děti po tomto čtení z dětské bible měly jít na procházku ven, ale kvůli špatnému počasí zůstáváme ve třídě. Víím, že děti potřebují pohyb, proto zahajují další program, který splňuje jak aktivní zapojení každého dítěte, tak prožitkovou hru s nenásilným posilováním tradic a zvyků.

9.4.1 Hra – „Nesem vám noviny“

Abych navodila atmosféru pro hru, připomeneme si vánoční koledy. „Jestli pak si někdo z vás pamatuje koledy, které jsme zpívali včera?“ Magda: „Pásli ovce valaši.“ „Správně, ještě vás nějaká napadá?“ Terezka: „Ježíšku, panáčku“. „To je také krásná koleda a jmenuje se „Půjdeme spolu do Betléma“. Včera jsme ji nezpívali, tak si jí můžeme zazpívat dnes, co děti?“ „Ano,“ vykřikují děti. Je zřejmé, že ji všichni znají, asi jedna z nejoblíbenějších.“Když jí tedy znáte, víte, jak je veselá a rytmická, můžeme při tom poskakovat, tleskat do rytmu, tančit nebo se jenom tak pohupovat, jak kdo chcete. Abychom se po předchozím sezení a čtení trochu rozhýbali.“ Zpíváme společně koledu „Půjdeme spolu do Betléma“. Hoši se zapojují až při verši „dudaj dudaj dudaj dá“ a refrénu „Ježíšku, panáčku...“ a při tom předvádí pištce a kroutí se, jak jen to jde. Děvčata se více soustřeďují na slova a do toho tleskají a různě se točí.

„Když jste byly tak šikovné, zahrajeme si společně hru.“ Nastal jásot. „Všichni se rozeběhněte po třídě a na nějakém místě se zastavte.“ Říkám vážně a s drobnými pomlkami, abych tomu dodala důležitost: „Zpráva o tom, že se narodil Ježíšek, se šířila rychle. Nebylo to poštou, ani televizí, rádiem ani internetem, ale lidé si ji říkali mezi sebou. „Teď já poběžím k někomu z vás a pošeptám mu tu zprávu do ucha a dřepnu si na jeho místo, aby bylo zřejmé, že jsem zprávu už řekla. Ten komu jsem jí pošeptala, běží k někomu dalšímu a pošeptá mu totéž do ucha a opět si dřepne na jeho místo. Hrajeme tak dlouho, až zprávu vědí všechny děti. Poslední, který zůstane stát, řekne nahlas, jaká novina se k němu donesla. Zopakujme nahlas, jakou novinu jsem na začátku poslala, a pak můžeme porovnat, jestli se cestou nezměnila.“ (srov. ŠOTTNEROVÁ 2004: 37).

„Pochopili jste všichni hru?“ Děti kývají hlavou, proto vybíhám k Marečkovi a šeptám: „Nesem vám noviny“ a Mareček vybíhá dál. Děti hru pochopily a poslední Daník vykřikne: „nejsem noviny“. Společně se smějeme, Daníkovi a ostatním osvětluji prvotní pošeptanou zprávu. Děti hra baví, a tak ji opakujeme. Další zprávy byly: narodil se Ježíšek, v Betlémě v jesličkách, maminka je Marie, nad Betlémem svítí hvězda,

zapálíme čtyři svíčky, v srdci cinká rolnička, na večeři bude kapr, rodina se sejde u stromečku. Dnešní dopolední program skončil a děti jdou na oběd.

9.5 Zinscenování Betléma z papíru – vdechnutí života dětmi (5. den), aneb naše malé dramatické hraní

Na dnešek mám vystříhané papírové figurky postav z Betléma, které jsem položila na stůl. Jsou to postavy: Ježíšek, Josef, Marie, tři králové – mudrcové, dva pastýři a dvě ovečky, oslík, voleček, 2 andělé, zářící hvězda (celkem 15). Včera nám přibyl do školky Fanda, který je již zdravý, a tak je dětí celkem 14. Děti si mohou vybrat vždy jednu figurku, které vdechnou život. Když si vybraly, postavím doprostřed stolu papírový betlémský chlév s jesličkami. Na stole zbyla poslední figurka, figurka volečka, pro mě. Každý se svou postavičkou se může v betlémě pohybovat a povídat co ho napadne anebo vydávat zvuky. V našem betlémě může mluvit i hvězdička, která nad ním letí, i zvířátka.

Beru do ruky volečka a říkám: „Bů, co se to tu děje? Normálně jsem tu sám a najednou je tu tolik lidí. A co to tu letí?“ Amálka letí se zářící hvězdou a povídá: „To jsem já hvězdička, strašně svítím, aby mě lidi viděli.“ Terezka (Jezulátko): „Bé, je mi zima a mám hlad.“ Filip (Josef): „Proč pořád brečí?“ Anička (Marie): „Protože se teprve narodil a je mu zima, sundej kabát, ať ho přikryju.“ Kubík (ovečka): „Já mám hustý kožich, klidně mě ostříhejte.“ Pět'a (pastýř): „Já vám to dovolím, máme s Danem (druhý pastýř) oveček hodně.“ Lenička (oslík): „Potřeboval by mlíčko.“ Já (volek): „Třeba nám ho přinesou lidé, co se přijdou poklonit Ježíškovi.“ Ondra (mudrc): „Mí mu taky něco neseme – dárky.“ Honzík (mudrc): „Já nesu zlato, protože jsme králové.“ Lenička (oslík): „Tak si za něj koupí mlíčko.“ Já (volek): „To jsou ale vzácné dary, zlato a tady vidím myrhu u dalšího krále.“ Marek (mudrc): „Co je to myrha?“ Já (volek): „To je obřadní stromek, který má hodně pryskyřice, to je skvělé, že si nám větvičku přinesl. A podívejte, támhle někdo jde, to jsou andělé.“ Magda (anděl): „To jsme my s Nelinkou.“ Nelinka (anděl): „My Ježíška chráníme, taky mu zpíváme, aby neplakal.“ Anička (Marie): „Taky už nepláče.“ Lenička (oslík): „Stejně bude potřebovat mlíčko.“ Já (volek): „Tak poprosíme ovečky, ovečky také dávají mléko.“ Kubík (ovečka): „Já žádný mlíko nemám, mlíko dává kráva!“ (A kouká po mně) Já (volek): „Bů, ale já jsem volek - kluk (dětí se smějí), já mléko taky nemám, ale můžu poprosit maminku.“ Magda (anděl): „Tak jí popros.“ Kubík (ovečka): „Já jsem taky kluk a koukám co se to tu děje.“ Amálka (hvězda): „Proto tu lítám, aby to všichni viděli. Narodil se tu Ježíšek a nikdo to neví.“ Ondra (mudrc): „My to všem řeknem, my už musíme jít...“

Kluci začínají s postavičkami mudrců šermovat, proto ukončuji hru. Domnívám se, že pro představu dětí a posílení příběhu samotného před výtvarným tvořením je to dostačující.

9.6 Kreslení tématu dětmi a postřehy při práci samotné

Z kapitoly předškolní věk již vím, že pětileté dítě se má nenásilně cvičit ve schopnosti přijmout úkol (ne školní), pracovat na něm a dokončit jej. Na takový úkol by se mělo umět soustředit deset až patnáct minut. Zkusím tedy s dětmi tento čas využít k tvorbě samotné. Tím, že nemusím vysvětlovat techniku kreslení, získávám čas jen pro dětskou práci. Nechám každému tolik času, kolik bude chtít. Máme k dispozici celou hodinu, proto nepředpokládám, že by malým malířům nestačila. Rozdám pastelky a papíry o velikosti A3, aby měly dost prostoru.

„Celý týden jsme si každý den trochu povídali, hráli nebo zpívali o Vánocích. Také o různých tradicích a zvycích, které k Vánocům neodmyslitelně patří. Proto bych ráda, abyste nakreslili obrázek na téma „Štědrý den v Betlémě“, tedy den, kdy se Ježíšek narodil. Nakreslete, jak si ho představujete vy nebo jak by se vám líbil. Nemusí být vůbec podobný Štědrému dni, který znáte z dřevěného nebo papírového betléma, který znáte nebo který máte doma. Ani tomu, s kterým jsme si před chvílí hrály. Může být klidně úplně jiný. Nakreslete si jej pro vás, pro radost a až dokreslíte, povím vám proč. Jen si třeba představujte, že se u vašeho obrázku objeví dárečky od Ježíška. Ke kreslení máte velký papír, aby se vám tam vše vešlo, tak jej využijte, stejně jako pastelky v mnoha barvách, nebojte se jich. Přeji vám, aby se vám obrázek povedl k vaší spokojenosti, a budu se těšit, že mi jej ukážete.“ Děti začaly kreslit.

Postřehy:

Všechny děti berou jako první černou pastelku, aby nakreslily hlavní obrysy postav. Filip hodně otáčí papírem. Lenička se ani nehne, je velmi soustředěná, Honzík se hodně soustřeďuje na obličej postavy. Amálka nakukuje k sousedce Nelince a opisuje od ní oblouky. Zaznamenala můj pohled. Nenapomenula jsem jí, jen jsem tiše řekla k dětem: „Nejkrásnější na obrázcích je i to, že je každý jiný, stejně jako vy jste každý jiný.“ Viditelně pochopila má slova a pokračovala po svém. Magda kreslí pro Ježíška hrad. Danek se pokouší o koně, je odvážný. Ondra položil černou a dal se do barevných pastelek. Bravurně s nimi jezdí po celém papíře. Fanda mi říká, že by potřeboval černý papír, aby na něj mohl nakreslit bílou pastelkou mraky. Tak jsem mu navrhla, aby je nevybarvoval, když je chce mít bílé. Reagoval: „No jo,... tak je pořádně obtáhnu, aby byly vidět.“

Odborníci měli pravdu, uběhlo 15 minut a mám na stole první obrázek. Nebo neměli? Ostatní děti stále kreslí. Kluci se trochu začínají vrtět a Ondra zrychluje, slyším, jak nahlas a rychle jezdí tužka po papíru při vybarvování. Asi aby už to měl za sebou? Už tuším, chce jezdit s autem jako Honzík, který přinesl obrázek první a nechce už nic dovybarvovat. Abych děti trochu motivovala a aby stále pokračovaly v kreslení, říkám: „Obrázky neošid'te, protože mám pro vaše obrázky překvapení, máme času dost.“

Další obrázky přinesla Anička a Ondra asi po 25 minutách. Ostatní děti přinesly obrázek v době mezi 30–40 minutami. Poslední obrázek přinesli Terežka a Filip, prý se

zdržel vybarvováním svetrů. „To je dobře, můžeš kreslit, jak dlouho chceš. Svetry jsou potřeba, když je to v zimě vidět?“ Přikyvuje.

Uzavření dnešního kreslení

„Chtěla bych vám poděkovat za vaše kresby, všechny jsou moc krásné. Jsou tak krásné, že si zaslouží, aby byly vidět i o Vánocích. Každý obrázek jste nakreslily pro radost nejen vám, ale i svým nejbližším. Řeknete mi, s kým jste na Vánoce u stromečku?“ Děti vykřikují přes sebe, ale slyším mezi prvními slovy maminka, tatínek, někdy v obráceném pořadí, pak jména různých sourozenců a do toho babičky a dědové. Kubík hlásí, že u nich na Vánoce bude i teta. „To je ono, obrázky jsme nakreslili pro radost celé rodině. Já vám je pomocí počítače zmenším do velikosti pohledu a uděláme z něj takovéto malé psaníčko.“ Ukazují připravený obrázek, který zakrývají čtyři růžky jako na dopise, které ale nejsou slepené. „Na každý růžek napíšete, paní učitelka vám pomůže, pro koho obrázek je – mamince, tatínkovi, bráškovi, babičce a dědovi. Zepředu ho podepíšete svým jménem, ať vaše rodina ví, od koho obrázek je. Růžky potom odklopíme, aby byl obrázek vidět. Položíte jej pod stromeček, kam taky patří. Bude tam jako malý betlém ve hvězdičce.“ (viz obr. č. 15–16)

„Dnes jsem s vámi naposledy ve třídě, ale budeme se dál potkávat v šatně a na dalších společných akcích. Než se rozloučím, budete za vaši šikovnost odměněni. Pojdte si po jednom pro odměnu, kterou je symbolicky čokoládový adventní kalendář. Budou vám tak dny do Vánoc lépe utíkat.“ Všechny děti poděkují, buď už to mají zažité anebo to slyší před sebou a jen opakují. V každém případě je to hezké. „V příštím týdnu se za vámi zastavím na chvílku ve třídě a přinesu vám slíbené obrázky pod stromeček. Přeji vám krásné dny a na shledanou.“ Děti se přátelsky se mnou loučí.

10. Reflexe výtvarného dne

Snažila jsem se dbát pokynů, které jsem si vymezila v kapitole: „4. Jak vést výtvarné činnosti.“ Snažila jsem se dodržet zásady přiměřenosti vzhledem k věku, pochopení, respektu, tolerance a dát podporu v rozvoji dětské fantazie, spontaneity a kreativity, do tvorby samotné nezasahovat. Věřím, že jsem vytvořila vhodné podmínky pro tvorbu dětí nejen několikadenní motivací, ale i výběrem vhodného tématu.

Po letném prohlédnutí dětmi nakreslených obrázků je viditelné, že největší vliv na kresbu měla poslední hra, zinscenování papírového Betléma. Splnila svoji roli citového prožitku, na jejímž základě děti bezprostředně začaly kreslit dané téma. Mimo to i mé uvedení výtvarné práce, připomínka barevnosti a využití celého papíru asi byly vyslyšeny. Ale jsou to jen první postřehy. Některé děti se pokoušely vyčaráváním vyznačit prázdný prostor jako něco reálného. Jiné se zase více věnovaly detailům obličeje.

10.1 Pochopení tématu

Domnívám se, že děti téma velmi dobře pochopily i díky našemu předchozímu dramatickému představení. Některé přidaly další symboly, jako například ozdobený vánoční stromeček, krále s dary, aby bylo zřejmé, o jaký slavnostní den jde.

10.2 S ohledem na barevnost

Pokud srovnávám podle Nováka (2004), mimo Amálky, Marka a Danečka, by ostatní děti měly být extroverti. Největší podle využití barev určitě Filip. Všechny děti využívají 6 a více barev, některé i více odstínů jedné barvy, jako Honzík a Nelinka. Skoro všechny barvy využívá i Ondra, Lenička, Terežka, Filip a Nelinka. Svědčí o tom, že všechny děti jsou velmi dobře adaptované na dané prostředí.

Použití barev jednotlivými dětmi jsem dala do tabulky:

Tabulka č. 1

Jméno	Použitá barva									Počet použitých barev celkem
	černá	modrá	červená	žlutá	zelená	oranžová	fialová	hnědá	bílá	
FANDA	x	x		x	x			x	x	6
AMÁLKA	x	x		x	x	x		x	x	7
NELINKA	x	x	x	x	x	x	x	x	x	9
ANIČKA	x	x	x	x	x	x	x		x	8
ONDRA	x	x	x	x	x	x	x	x		8
LENIČKA	x	x	x	x	x	x	x	x	x	9
HONZÍK	x	x		x	x	x	x	x	x	8
MAREK	x	x		x	x		x	x		7
DANÍK	x	x	x	x		x				5
MAGDA	x	x	x	x	x	x	x	x		8
PĚŤA	x	x	x	x	x				x	6
TEREŽKA	x	x	x	x	x	x	x	x	x	9
KUBÍK	x	x	x	x	x		x	x	x	8
FILIP	x	x	x	x	x	x	x	x		8

Podle Rosaline Davido vím, co která barva značí, ale mé obrázky od dětí jsou hodně barevné a obsahují až na pár výjimek všechny zmíněné barvy. Rozhodla jsem se tedy vybrat u každého obrázku barvu, která převládá, a zkusit ji přiřadit k tomu, co značí, a jestli koresponduje s autorem.

Tabulka č. 2

JMÉNO	BARVA, KTERÁ PŘEVLÁDÁ	CO ZNAČÍ	MŮJ NÁZOR – OSOBNÍ POSTŘEHY
FANDA	modrá a zelná	dobře adaptován, odráží sociální vztahy	je velmi citlivý, nezvládá kritiku od kamarádů
AMÁLKA	zelená a černá	sociální vztahy, určitá míra úzkosti, bohatý vnitřní život	opatrná, nevěří si, velká fantazie
NELINKA	modrá	dobře adaptována	na svůj věk velmi zralá a rozumná
ANIČKA	modrá	dobře adaptována, přílišná sebekontrola	introvert, mazlivá, kontaktní
ONDRA	červená a oranžová	nedostatečná kontrola emocí, závislost na dospělém	je hyperaktivní, pozitivní a emotivní
LENIČKA	zelená a černá	odráží sociální vztahy	je dobrosrdečná, úzkostlivá
HONZÍK	modrá	dobře adaptován, přílišná sebekontrola	neklidný, málo se soustředí
MAREK	modrá a černá	dobře adaptován, bohatý vnitřní život	má velké sociální citění
DANÍK	modrá	dobře adaptován	klidný a pohodový
MAGDA	modrá	dobře adaptována	velmi aktivní, snaží se prosazovat
PĚŤA	zelená a černá	odráží sociální vztahy	extrovert, veselý a přátelský
TEREZKA	modrá a fialová	sebekontrola, určitá míra úzkosti, neklid	introvert, obětavá, pohybově nadaná
KUBÍK	modrá a zelená	dobře adaptován, odráží sociální vztahy	veselý, přátelský extrovert – rád exhibuje
FILIP	rovnoměrně nepřevládá žádná	extrovert	velmi aktivní až hyperaktivní

I když se v tomto případě nedá s přesností barva, a tudíž ani vlastnosti, pro které je specifická, přiřadit k autorovi, v některých případech ji vidím shodnou. Například u Nelinky, Amálky, Danečka, Magdy, Filipa a Ondry se barvy dají přiřadit podle mého subjektivního názoru k jejich vlastnostem.

Děti se držely konkrétní představy o betlémě díky tomu, že krátce před tím proběhla motivace s názornou barevností. Například betlém byl na zelené trávě a nebe nad ním tmavě modré, jelikož byla noc a svítily hvězdy. Na většině obrázků převládá barva nebe tedy modrá, někdy černá. Jak již vím, při interpretaci symboliky barev musím přihlížet i k dalším faktorům. Proto některé barvy s profilem autora nekorespondují.

10.3 Dětská fantazie

Fantazie dětí mě překvapila, a to nejen u holčiček, ale i u kluků. Například Nelinka znázorňuje dva obrazy, z toho jeden je přímo ve stáji, kde zvířata jsou jako v pozadí, a druhý obraz, jak jdou za svitu měsíčku a hvězd k jesličkám s dárky. Amálka spojila více myšlenek do jednoho obrázku a nakreslila nádherné přechody Ježíše, Marii, Josefa ve chlévě a nad ním zářící hvězdu s andělem, kteří nad Betlémem zvěstují jeho narození, a proto malého Ježíška znázornila znovu jakoby v bublině. Patrně tím chtěla zaznamenat oznámení z nebe. Anička vidí pannu Marii jako královnu a Kubík zase nakreslil stáj jako dům se spoustou oken. Lenička vidí pro Ježíška vhodnější kočárek než jesličky. Terezka znázornila krásu Marie dlouhými vlasy a mužného Josefa s vousy. Mareček je autentický, má oslíka a volka, ale velmi hezky znázorněnou radost postav i úsměv malého Ježíška. Pětovo obrázek září hvězdami, zvířátky a lidmi. Ovečky jsou prý i jako mraky na obloze. Magda má chlév jako bytelný hrad. Daneček nechal svého krále přijet kočárem. Ondra vidí jesličky jako velkou postel, která je v kamenné stáji.

Opravdu nádherné představy, které by byly mnohem zajímavější, kdybych o obrázcích nechala děti vyprávět. Mohly mi říci, co všechno nakreslily a jak ony na obrázku vidí. Co já třeba vůbec nevidím. Mrzí mě, že jdou na oběd a já se jich už nestihnu zeptat.

11. Podstatný je proces, nikoliv výsledek

Utěšuje mě jen informace, kterou jsem četla v knížce Maryann Kohlové, že podstatný je proces, nikoliv výsledek, jenž dále uvádím:

„Malé děti mají na výtvarné činnosti rády objevování, nové zkušenosti, experimenty. Setkávají se při ní s tajemstvím, učí se tvořivosti, prožívají radost z úspěchu i zklamání z nezdaru. Výsledné dílo, ať je to ulepená hromádka nebo vynikající práce, je pro ně pouze výsledkem, nikoli důvodem, pro který to všechno dělají. Prostřednictvím výtvarné činnosti děti zkoumají svět.“ (KOHLOVÁ 1996:15)

Jednou objeví, jaké je to cítit na prstech barvu a přenést ji na papír, jindy se nadchnou tajemstvím mísení barev. Diví se, jak nádherný je na papíře obtisklý, nabarvený javorový list a hned zase užasnou nad realností obrazu vzniklého náhodným kladením barevných skvrn vedle sebe (srov. KOHLOVÁ 1996:15).

Výtvarná činnost není jen způsob vyjádření, ale také způsob jak dítě upoutat a uklidnit, když je zrovna neposedné nebo proběhl mezi dětmi konflikt. *„Je lépe, když ručně zpracovává nějaký modelovací materiál než svého kamaráda“* (KOHLOVÁ 1996: 15). Je lépe, když svou zlobu vloží do kresby, nežli agresivně zaútočí na kamaráda. Někdy dospělí na děti, aniž by si to uvědomili, přenašejí názor, že výsledek je nejdůležitější částí tvorby a onen výsledek vyzdvihují. Právě tvorba samotná, objevování a poznávání je pro předškolní děti nejdůležitější (srov. KOHLOVÁ 1996: 15).

A tak mám dobrý pocit, že jsme udělali to nejdůležitější. A třeba jsme zrovna energii mých tří králů (Ondra, Marek, Honzík), kteří se před kresbou šermovali, přenesli do kresby a oslík (Lenička) svou pečovatelskou dobrotu přenesl do teplých, útulných barev Ježíškovo domova.

12. Zpětná vazba

Abych získala zpětnou vazbu na svoji činnost ve třídě Koťátek v Mateřské škole Plešivec, požádala jsem na začátku února paní učitelku Hanku, zda bych mohla znovu děti oslovit. Položit jim osm stejných otázek, které jsem pokládala na začátku prosince, abych zjistila jaký mají přehled o Vánocích a tradicích, s časovým odstupem. Souhlas učitelky mi umožnil znovu se zeptat na tyto otázky:

1. „Proč slavíme Vánoce?”

- Protože se narodil Ježíšek.
- Kvůli Ježíškovi. (křičí děti přes sebe)
- Protože je to... ta, tradice.
- Oslavujeme jeho narozeniny.
- má narozeniny a dostal jsem dárky.

2. Zpíváte si doma o Vánocích koledy?

- Ano zpíváme.
- My né, taťka nechce.
- Zpíváme pořád.
- Jenom u stromečku.
- S babičkou a dědou.
- Zpíváme Ježíškovi.

3. Míváte doma betlém?

- Máme, pod stromečkem. (pod stromečkem, vykřikují děti a opakují po sobě)
- Ten papírový, nakreslený.
- Jo, u babičky.
- My ho pořád máme na skříni.

4. Kde leží Betlém a co to je?

- Je to město. (město vykřikují děti, jak ozvěny)
- Narodil se tam Ježíšek.
- V Jeruzalémě.
- Pod stromečkem. (smích dětí)

5. Jaké postavy a zvířátka jsou vyobrazena v betlémském chlévě (třeba na tom dřevěném nebo papírovém, co máte doma?)

- Je tam oslík, kráva, beránek a Ježíšek.
- To není kráva, ale on – ten volek přece a osel a ovečky a lidi. (reakce Ondry na odpověď Filipa)
- Ježíšek je tam s maminkou a tatínkem.

- Je tam hodně zvířátek a Marie, Ježíšek a táta jejich. (děti se překřikují a vyjmenovávají)
  - Ještě jsou tam pastevci a králové.
  - Jo, tři králové.
6. Kdo k vám domů nosí dárky?
- Ježíšek. (jednohlasně)
  - Naši. (Pěťa pragmaticky odpovídá)
7. Které jiné bytosti ve světě nosí dárky?
- Víly.
  - Děda Mráz.
  - Nějaká čarodějnice
  - Santa Klaus.
8. Znáte nějaké jiné tradice nebo zvyky, které se dělají o Vánocích?
- pouštění lodiček a olovo.
  - Maminka rozkrajuje jablíčko, jestli je tam hvězdička.
  - Pečeme s maminkou Vánočku.
  - Zpíváme koledy a pořád pečeme cukroví.
  - Hodně jídla máme na stole s rybou a pak dostaneme dárky. Od Ježíška.“

Když zhodnotím odpovědi, které mi děti daly na začátku prosince a teď, jsem velmi uspokojena, že si z našeho pětidenního setkání něco pamatují. Odpovědi, které se týkaly Betléma, patřičných postav a zvířat, mě potěšily. Většina dětí vykřikovala jednohlasně a pak jsem již zaznamenávala jen odpovědi, které se lišily. Děti se překřikovaly, každé z nich si myslelo, že jen ono zná tu správnou odpověď na můj dotaz.

Pokud zhodnotím svou zpětnou vazbu i z hlediska kapitoly „7.1 poznávání prostřednictvím citů a pocitů“, domnívám se, že probudit pozitivní emoce dětí se mi povedlo. S jakou radostí a ochotou odpovídaly na znovu položené otázky, bylo krásné zadostiučinění. Vyprávěly jsme si ještě chvíli o společně stráveném týdnu, děti vzpomínaly hlavně na hry „Který je to zvyk?“ a „Nesem vám noviny“. Některé tvrdily, že je hrály i doma s rodiči, což mě potěšilo.

Znamená-li to, že osvojením zvyků a předáním tradic získaly ve své paměti hodnoty a tím i citové jistoty, pak má práce byla úspěšná.

Záleží na každém z nás, jak dovedeme odhalit tajemství dětské duše, kterému pomůžeme vyplout na povrch. Děti nás za to alespoň na chvíli vtáhnou do svého úžasného světa, kde s nimi zažijeme okamžiky upřímné radosti a porozumění. (SVOBODOVÁ 1998: 87)

ZÁVĚR

V dnešní době nás uchvátily novodobé zvyky o Vánocích, silvestru, Velikonocích a jiných tradičních svátcích. Předháníme se v tom, kdo koupí dražší dárek, kdo jich sežene nejvíce za pokud možno nejméně peněz. Nakupujeme zbytečně objemné nákupy s množstvím potravin a nápojů, které následně vyhadzujeme. V neposlední řadě je to fenomén sms zpráv, které zaplavují již několik let celou republiku, dost možná celý svět. Přestali jsme si tak nějak posílat pohledy, dopisy a přáníčka, soused přestal navštěvovat souseda, aby mu potřásl rukou a popřáli si. Prostě jen pošleme sms zprávu a tím to končí.

Původní smysl těchto tradičních svátků ale spočívá přece v něčem jiném a právě to jsem se snažila v této práci nastínit a připomenout. Při zamyšlení nad výtvarným dnem jsem si položila s odstupem času dvě otázky:

1. Zda bych příště postupovala stejně – nebylo pět dní pro motivování předškolních dětí moc?

Myslím si, že pět prosincových dní bylo akorát, zpětná vazba v únoru mi jenom potvrdila a ukázala, že daný čas měl svůj význam. Postupovala bych tedy příště stejně. Víím, že každý, byť i pouze nepatrný časový úsek věnovaný dětem, má smysl. Paměť těchto malých tvorečků je skutečně obdivuhodná a pružná. Vštěpují si takové zážitky, stávají se jejich normami, či spíše hodnotami, které si nesou do života. Domnívám se, že právě ve věku oslovené skupiny dětí, je největší prostor pro ovlivnění jejich návyků, zvyklostí a pro tvorbu charakteru člověka. Proto by se jim měl věnovat člověk, který k tomu má předpoklady, znalosti v oboru a samozřejmě milující rodič, který má k dítěti vztah, což se ne vždy povede.

2. Co mi práce přinesla a jaký měla smysl?

Práce splnila má očekávání, která jsem si v úvodu vytyčila. Porozuměla jsem lépe nejen své dceři, ale i dotazům učitelky výtvarné výchovy. Tím, že mám lepší informace o výchově ve výtvarné činnosti, víím, jak na tvorbu dětí správně reagovat a také jak z ní částečně číst. Zpětnou vazbou jsem dokázala, že učení zážitkem nebo prožitkem je ideální cesta pro předání informací předškolním dětem. Podařil se přirozený způsob seznámení s historií tradic a biblickým příběhem. Posílila jsem představivost dětí malým dramatickým hraním a fantazii prostřednictvím kresby samotné. A v konečném výčtu jsem se snažila v dětech podnítit snahu druhého potěšit vlastní tvorbou (viz Obrázek č. 15–16).

Shrnutí:

Podle mého názoru je velmi důležité tradice přenášet na naše děti. Jen tak zůstanou tradice skutečně živé s veškerým svým významem pro lidskou společnost, jejich prostřednictvím se budou předávat obyčeje, mravy, schopnosti a poznání. Udržování tradic má vliv i na výchovu dětí. Utvrzují se například vazby mezi členy rodiny,

prohlubuje se sociální chování, dítě si uvědomuje důležité lidské hodnoty, učí se vzájemné komunikaci.

V předškolním období se u dítěte rychle vyvíjí smyslové schopnosti. Na tento rozvoj mají velký vliv rodiče i předškolní zařízení. Rozvíjí se u nich názorné myšlení a představivost, na základě vlastního vnímání a názorů vyvozují závěry. V té době už jsou schopné přijímat i tradice. Důležitá je však forma, jakou se dětem obsah předkládá. Forma musí odpovídat věku a stupni vývoje dítěte. Předškolní děti se postupně učí udržet pozornost a soustředit se na danou úlohu. Proto musí být podána tak, aby dítě problematika zaujala a nadměru neunavovala. Cílem přitom je, aby si dítě téma, v našem případě vánoční tradice, zapamatovalo. V mé praktické části jsem si ověřila, že pokud je nějaké téma poutavou formou dětem představeno a popsáno a pokud vyvoláme v dětech inspiraci a jsou vtaženy do prezentovaného příběhu, projeví svou fantazii a představy o popsáných událostech svou vlastní kresbou příběhu. Nejen, že tím rozvíjejí svou tvořivost, ale lépe si celý příběh vtisknou do paměti. Všechny uvedené skutečnosti jsou důvodem, proč se domnívám, že má práce byla přínosná, a tudíž měla smysl.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Tištěné:

- ALEXANDER, P. *Malá dětská bible: příběhy ze Starého a Nového zákona*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-869-0.
- BEAN, R. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-035-9.
- BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku. Co by dítě mělo umět od tří do šesti let*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN: 978-80-251-1829-0.
- BEDŘICH, M. *Dětská Bible*. Praha: Slovart, 2004. ISBN 80-7209-606-0.
- BESTAJOVSKÝ, M. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0476-1.
- BOËLLE-ROUSSET, C.; CHEMLA, Ch.; RASTETTER, N. *Klíč k náboženství: srovnání čtyř největších světových náboženství*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01679-6.
- BOTTON, A. *Náboženství pro Ateisty*. Zlín: Kniha Zlín, 2011. ISBN 978-80-87497-48-7.
- DAVID, J. *Století dítěte a výzva obrazů (eseje)*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4593-4.
- DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-449-4.
- FICHNOVÁ, K.; SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí*. Praha: Portál, 2007. ISBN: 978-80-7367-323-9.
- HORÁČEK, R. *Fenomén kniha. Výtvarná výchova a umění knihy*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4727-3.
- HOSMAN, Z. *Didaktický skicář*. České Budějovice: Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích, 2007. ISBN 978-80-7394-001-0.
- JEŘÁBKOVÁ, B. *Mateřská škola jako životní prostor*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0830-X.
- KOHLOVÁ, M. *200 výtvarných činností*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-85282-90-9.
- KOHLOVÁ, M.; GAINEROVÁ, C. *Dalších 199 výtvarných činností*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-767-1.

- KUKAL, P.; VINDUŠKA, J. *Hovory a hrátky se zvyky a svátky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-696-4.
- LANIADO, N. *Jak od malička rozvíjet inteligenci dětí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-870-8.
- MACHOLDOVÁ, T.; RYŠAVÝ, M. *Výtvarné práce s pohádkami*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-019-4.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-320-X.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9.
- MIŠURCOVÁ, V. a spol. *O estetické výchově nejmenších*. Praha: SNP, 1978. ISBN nevedeno.
- MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1992. ISBN 80-7040-052-8.
- NOVÁK, T. *Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu*. Olomouc: Rubico, 2004. ISBN 80-7346-037-8.
- RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*. Praha: SNP, 1977. ISBN nevedeno.
- ŘÍČAN, P.; KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-168-2.
- SAKULINOVÁ, N. P.; JEZIKEJEVOVÁ, V. A. a spol. *Metodika kreslení a modelování na mateřské škole*. Praha: SPN, 1955. ISBN nevedeno.
- Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům, 1996. ISBN 80-90-1647-8-1.
- SVOBODOVÁ, M. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1998. ISBN 80-85808-47-1.
- ŠOTTNEROVÁ, D. *Lidové tradice*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-096-9.
- ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce - původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. Olomouc: Rubico, 2004. ISBN 80-7346-033-5.
- ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1187-9.
- ŠTRUNCOVÁ, O. *Radujme se, veselme se*. Praha: Albatros, 1992. ISBN 80-00-00358-9.
- UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha: SNP, 1977. ISBN nevedeno.

UŽDIL, J.; ŠAŠINKOVÁ, E. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Praha: SPN, 1980.

ISBN neuvedeno.

WHITEOVÁ, G. E. *Touha věků. Příběh Ježíše z Nazareta*. Praha: Advent – Orion,

2000. ISBN 978-80-7172-989-1.

Elektronické:

Nová pojetí výtvarné výchovy, plán a výtvarné projekty. [online]. [cit. 2013-01-26].

Dostupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/629/NOVA-POJETIVYTVARNE-VYCHOVY-PLAN-A-VYTVARNE-PROJEKTY.html/>>.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. [online]. Výzkumný ústav

pedagogický, Praha: 2004. [cit 2013-01-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/files/htm/MJRVPVdoVestnikupokorekture1.htm>>.

KOHOUTEK, R. *Tvořivost a její poznávání | Psychologie v teorii a praxi*. [online]. [cit

2013-01-22]. Dostupné na WWW: <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0911/tvorivost-z-hlediska-pedagogicke-psychologie>>.

Pohanské zvyky, lidová tvořivost a křesťanská víra Katolický týdeník. [online]. [cit

2013-01-23]. Dostupné na WWW: <<http://www.katyd.cz/tema/pohanske-zvyky-lidova-tvorivost-a-krestanska-vira.html>>.

Význam času pro děti: Nechte se inspirovat! Tvoření a zábava pro děti. [online]. [cit

2013-01-23]. Dostupné na WWW: <<http://www.casprodeti.cz/products/vyznam-casu-pro-deti/>>.

Gabriel Angel – Myšlenky – Tradice. [online]. [cit 2013-01-28]. Dostupné na WWW:

<<http://www.gabrielangel.estranky.cz/clanky/myslenky/tradice.html>>.

Seznam příloh:

Příloha I. Pohádka o narození Jezulátka.

Příloha II. Kresby dětí obrázek č. 1–14.

Příloha III. Malý betlém ve hvězdičce obrázek č. 15–16.

P O H Á D K A
O N A R O Z E N Í J E Z U L Á T K A

Byla tuhá zima a mrzlo, až šindele na střechách praskaly. Lidé byli rádi, že sedí u teplých kamen, a kdo nemusil, ani nevytáhl ze stavení paty. A nad tichou krajinou jen krákaly hladové vrány.

Bylo už pozdě k večeru. Po umrzlé cestě spěchali dva lidé, aby ještě za světla došli do nejbližší vesnice a tam si vyprosili teplý koutek k přenocování. Tito dva lidé, milí přátelé, byli Josef pěstoun a Panna Maria. Chudobný oblek je sotva chránil před velkou zimou a všechn jejich majetek byl svázan v uzlíčku, který nesl Josef pěstoun.

Když došli do vsi na náves, zeptal se Josef staré babičky, kde bydlí starosta. Babička mu ukázala na největší statek a za malou chvíli už Josef prosil v útulně vyhřáté světnici starostu o sebemenší koutek k přespaní. Starosta Barták byl dobrosrdečný člověk. Litoval, že už nemá ve stavení ani kousek prázdného místa, a nabídl Josefovi nocleh v teplém chlévě, který stál na konci vesnice. Josef starostovi radostně poděkoval a hned tam spěchal s Marií, aby si po namáhavé cestě odpočinuli pod střechou. Zanedlouho spala celá vesnička a jen starý ponocný Voříšek chodil po vsi a na velký roh vytruboval do nočního ticha hodiny. A když odtroubil dvanáctou a chtěl se jít také trochu ohřát do své milé chaloupky, spatřil pojednou nad horním koncem vesnice velkou záři. Rychle tam běžel, co mu jeho staré nohy stačily, aby se podíval, od čeho ta podivná záře pochází, a aby zbytečným troubením na poplach nebudil spící vesničku, kdyby to snad nebyl požár. Ale na konci vesnice za starostovou zahradou div na kolena ten starý dobrák neklesl, když tam doběhl a spatřil nad starostovým ovčincem velikou zářící hvězdu.

Ponocný byl známý čtenář a nejraději četl ve starých kronikách, v kterých bylo napsáno, co se kde stalo a jaká proroctví se ještě mají vyplnit. A dobře věděl, že tato ohromná hvězda je znamením, že se narodil Ježíšek, celého světa Vykupitel. A ta hvězda zářila teď nad obyčejným starým chlévem, který stál sám v polích na samém konci malé, chudé vesničky. Stará kolena se mu rozčilením třásla, ale přece měl ještě tolik síly, že se rychle obrátil a běžel zpět do vesnice, aby vzbudil obecního pastýře. Vzpomněl si na jedno staré proroctví v kronice, že má být Ježíškovo narození světu oznámeno zpěvy a pastýřským troubením. Ale jaké bylo jeho překvapení, když doběhl na náves a uviděl obecního pastýře již oblečeného, jak se staví doprostřed zasněžené návsi, nasazuje trubu k ústům a počíná vytrubovat veselé koledy, jak nejkrásněji uměl!

Měsíc v úplňku překrásně svítil a radostné melodie se rozléhaly tichou zimní nocí. „Co se stalo?“ ptala se překvapená vesnička a za malou chvíli už ze statků a z chaloupek sněhem zachumlaných vybíhali strýcové a tetičky a rozechvěným hlasem se pastýře vyptávali, co se to slavného přihodilo, „neb nikdá tak nedělal, aby v noci troubíval“!

A když pastýř vážným a slavnostním hlasem užaslým vesničanům zvěstoval, že se právě za vsí ve starostově starém chlévě narodilo Jezulátko, tu se všechny panímámy honem zase vracely do svých příbytků, aby narychlo sehnaly, co mají ve svých zásobách nejvzácnějšího, za dárek pro Ježíška.

Druhý den ráno celé proudy vesničanů putovaly za vesnici. Sám pan

starosta v čele obecního výboru, pečlivě ustrojen do nedělních šatů, ubíral se vážným krokem k jesličkám, aby se Jezulátku poklonil. A za ním ostatní sousedé a sousedky, všichni ustrojeni do toho, co měli nejlepšího.

Dárků měli všichni plné náruče, nůše, košíčky, a ještě za sebou táhli různé věci na sáňkách, aby Svatá rodina už žádnou nouzi netrpěla. A nikdo ani tíhu dárků necítil, jak se jim lehce šlo. Pan starý vybral soudek nejlepší medoviny a sám jej na rameně nese a spěchá, aby tam byl dříve než kmotr Vocilka, který přináší plnou lísku jitřiček.

Za ním běží učedník pekaře Vondry s plným košíkem ještě teplých rohlíků a housek a chechtá se vesele, kluk pačesatá, že předběhl Tonda Vackového „od topola“. „No jo, to je toho!“ omlouvá se Tonda, protože musí jít opatrně s plným džbánem husté smetany. Selka Strnadová snesla do nůše všechny zásoby vařiva, na sáňkách všechno sama přivezla a těší se, jak Marii překvapí pěkným máslem. A ještě takový bochník chleba přidala, že jejich Anička jej sotva unesla.

A jako vítr se žene švec Hotovička. Krásné zimní botičky teplé vybral a na talíři je přináší, aby přece bylo vidět, že zná nóbl způsoby. A ještě mnoho lidí přicházelo, aby se Ježíškovi poklonili a pěknými dárky mu radost udělali.

Před jesličkami musel být klid a pořádek. Sám pan starosta s panem učitelem tam dávali pozor a všichni návštěvníci museli přicházet a odcházet v největším pořádku.

A každý s radostí poslechl. Ale když odjeli tři králové a jiné vzácné návštěvy, promluvil starosta k lidem: „A teď, prosím vás, lidičky, udělejte místo dětem. Ať se také ty maličké k jesličkám dostanou a s Jezulátkem se potěší!“

Zpočátku byly děti tiché jako pěny. S posvátnou úctou si prohlížely hezounké Jezulátko a neodvažovaly se skoro ani dýchat, ale Josef pěstoun je sám vyzval, aby se také trochu proskočily. A děti hned s radostí poslechly. Toník Zelenků udělal hned ve sněhu krásný kotrmelec, a když se tomu dal Ježíšek do smíchu, začala před jesličkami hned pořádná vztekanice. Kluci se počali koulovat a válet se ve sněhu, až sních vysoko kolem nich vyletoval. Vyváděli takové komedie, že se jim sám Josef pěstoun musil smát. Potom postavili před chlévem tak pořádného sněhuláka, že i zvědavá veverka musila z blízké březinky přiběhnout, aby se podívala, jaký je to divný pantáta. A když přišla k jesličkám stará žebračka Barťačka s kolovrátkem, aby aspoň Jezulátku zahrála, když nemá sama co do huby dát, daly se všechny děti kolem sněhuláka do tance. Když se děti tancem a skotačením unavily, seskupily se zase kolem jesliček. Tváře jim zrovna hořely a očka svítila radostí. Byla radost se na všechny podívat! Zvláště malá Hrušková se tak Ježíškovi zalí-

bila, že ji pojednou zatahal za rukáv. A to ji tak hned osmělilo, že vzala Jezulátko šetrně za ručičku, počala mu prstíkem jezdit po drobounké dlani a přitom říkala: „Vařila myška kašičku na zeleném rendlíčku!“

Když ostatní děti viděly, že se to Ježíškovi líbí, začaly jedno přes druhé odříkávat všelijaké básničky, říkadla a písničky. Takový kluk jako řimbuk s vykulenýma očima, Frantík Bubeníků, protlačil se až k jesličkám a spustil: „En, ten, týny, jsou rakatýny, jsou raka, buraka, enyky, benyky, buc, tys to všecko spuc!“ A ještě to ani nedoříkal, už spustil druhý kluk: „Rak leze z díry, vystrkuje kníry; haklice, bukvice, červená stolice, kopeček, lesejček, čtyři okna ven!“

Ale ani děvčátka se nedala zahanbit. Starostova Mařenka způsobně odříkala přání, které se naučila babičce k svátku. Děti se smály, až se ohýbaly, když vážně před Ježíškem spustila: „Drahá babičko!“ Aby to napravila, honem zase počala odříkávat násobilku sedmi a nespletla se, ačkoliv se sám Josef pěstoun smál, až mu z dobráckých očí slzy tekly.

K polednímu se děti rozutekly, ale sotva doma odložily lžice, honem zase pospíchaly k jesličkám. Předtím však důkladně prohlédly svoje zásoby hraček a vybíraly z nich nejlepší kousky pro Ježíška. Neměly jich, chuděrky, mnoho a snad ani jediná z těch hraček nebyla celá, ale v očích dětí měly ty hračky cenu nad zlato! Přinášely a kladly je před jesličky s takovým radostným výrazem v rozzářených očích, jako by dávaly dary cennější, než byly dary tří králů. A byly mezi dárky i kulaté kaménky, ucha od hrnců, pestré střepiny, otlučené káči, harmoniky a jiné drahocenné věci.

Ale Josef pěstoun ukládal všechny ty dárky se šetrnou pozorností. Však také děti, i ty nejchudší, dávaly dobrý pozor, jak bude jejich hračka přijata, a tou upřímnou radostí se až zarděly, když uviděly, že jejich dárek je stejně pečlivě uložen jako hračky dětí bohatých sedláků. S vážnou tváří přijal Josef pěstoun pytlíček fizulí a spokojeně pokyvoval hlavou, když mu Pepík Jedličků šeptal, že v něm jsou jen samé pěkné straky, kanárci a slepičky! A starý ten dobrák až zaslzel, když viděl, že děti přinášejí i dárky živé, s kterými by se byly jistě velmi těžce loučily, kdyby to nebyly dárky pro Ježíška. Tak mlynářův Karlík přinesl hezounkého strakatého králíčka i s budníkem a párek krásně vybarvených holubů purlíků. Ještě je Josef pěstoun ani neuložil a už mu zase Růženka Štěpánková podávala roztomilého beránka s červenou stužkou na kudrnatém krku a Helenka Chalupová k němu přiložila dřevěnou ovečku bez hlavy, aby prý se mu nestýskalo.

„Tohle budeme mít teď hospodářství,“ liboval si Josef pěstoun. „A sacramente, i věrného hlídače do něho budeme mít! Tos měl dobrý nápad, Frantíku, Lojzíku, Toníku, nebo jak ti říkají!“ upřímně se zasmál, když z malých, zkřehlých ruček drobného kloučka bral malinké štěňátko

s černou pusinkou. „Vono už taty nědy štětne!“ tajemně šeptal klouček Josefovi do ucha, aby to ostatní kluci neslyšeli. Josef pěstoun ho za to pohladil laskavě po hlavě a potom vyzval děti, aby se už rozešly domů, že již nastává večer a že mohou zítra zase přijít. „Počkejte, strýčku!“ zvolal vtom jeden kluk. „Tamhle sem běží ještě nějaká vánočka!“ Všichni se dali do smíchu a ohlédli se ke vsi. A skutečně! Nějaká holčička ještě přinášela tak velikou vánočku, že ji za ní nebylo vidět.

„Děti, děti, jak jste hodné, že jste tak na Jezulátko pamatovaly!“ děkovali dětem Josef pěstoun s Pannou Marií, ale malý Vašík jim vesele a radostně odpověděl:

„I to nic není, strýčku! Dyť on nám Ježíšek za to bude od teďka každý rok hodně nadělovat!“

Příloha II. Kresby dětí obrázek č. 1-14.

Obrázek č. 1 – Fanda 5 let

Obrázek č. 2 – Filip 6 let

Obrázek č. 3 – Tereza 5 let

Obrázek č. 4 – Honzík 5 let

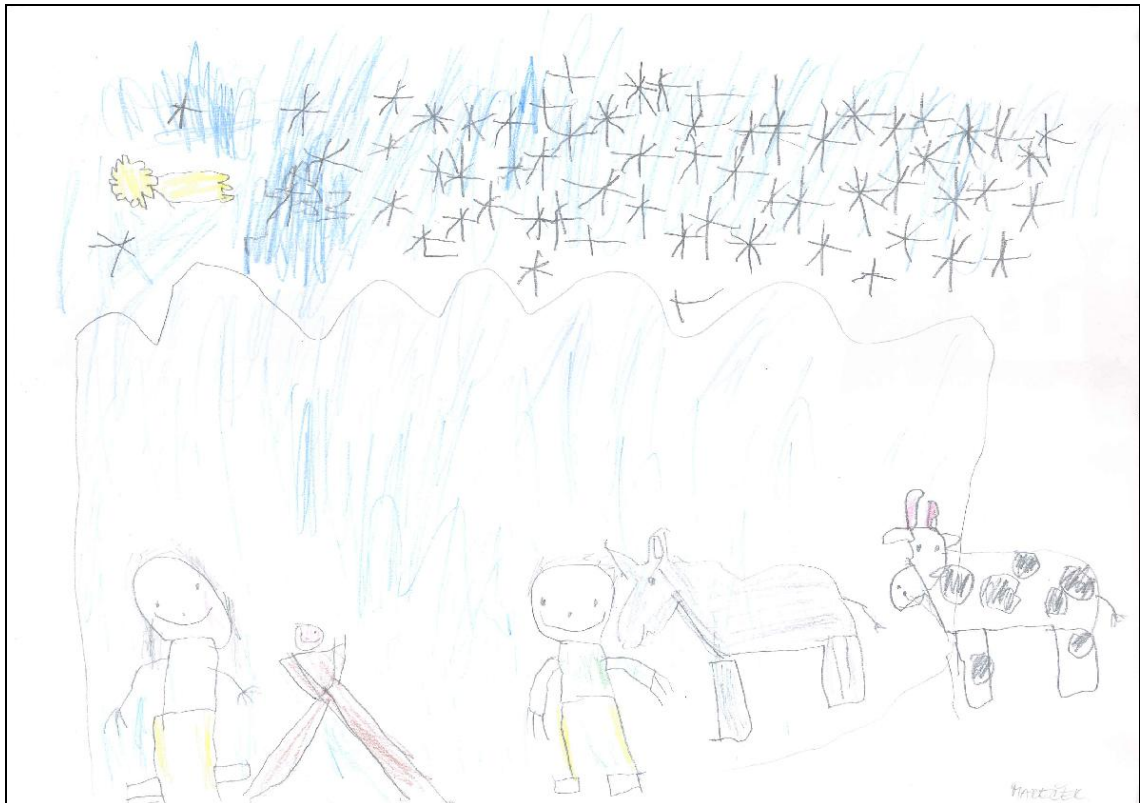

Obrázek č. 5 – Daník 6 let

Obrázek č. 6 – Magda 5 let

Obrázek č. 7 – Mareček 5 let

Obrázek č. 8 – Lenička 6 let

Obrázek č. 9 – Odra 6 let

Obrázek č. 10 – Anička 5 let

Obrázek č. 11 – Nelinka 6 let

Obrázek č. 12 – Amálka 6 let

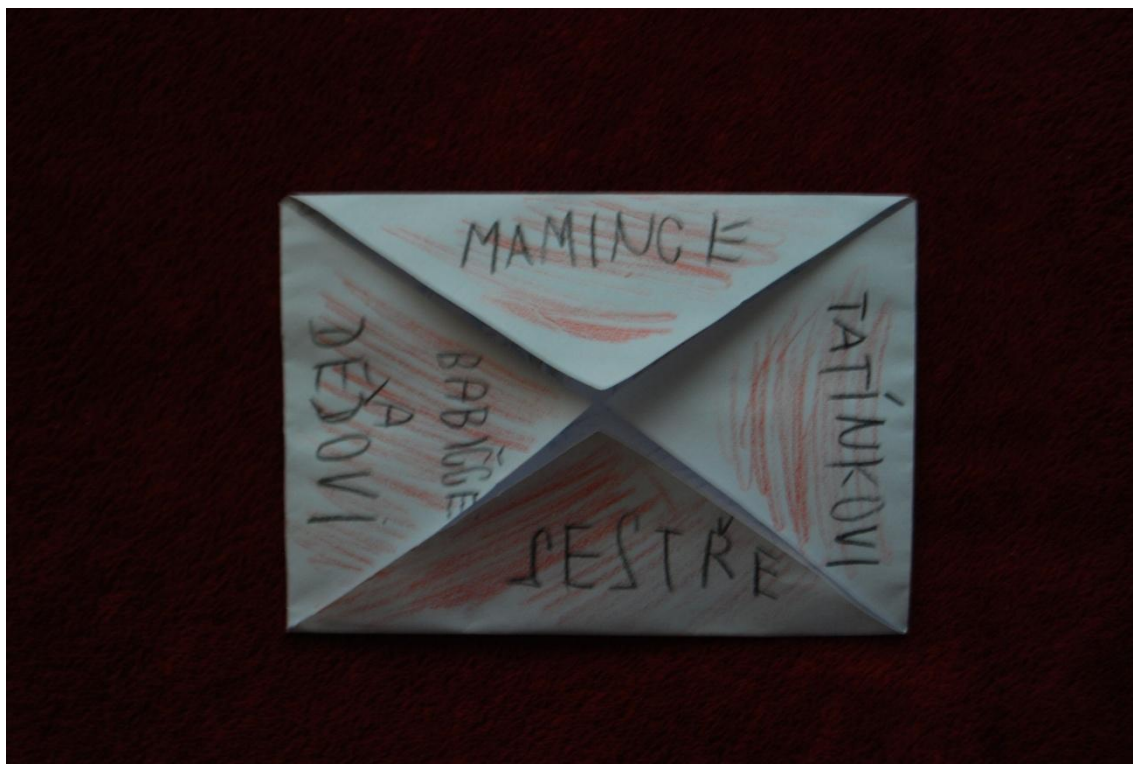
Obrázek č. 13 – Pěťa 6 let

Obrázek č. 15 – Kubík 5 let

Příloha III. Malý betlém ve hvězdičce obrázek č. 15–16.

Obrázek č. 15 – foto – betlém ve hvězdičce zavřený

Obrázek č. 16 – foto – betlém ve hvězdičce otevřený

ABSTRAKT

ŠIMKOVÁ ŠTOLCOVÁ, L. *Kresba jako prostředek poznávání tradic -vánoční čas (předškolní věk)*. České Budějovice 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. Irena Kovářová.

Klíčová slova: kresba, vývoj tvořivosti, výtvarná činnost, vedení výtvarné činnosti, rodiče, mateřská škola, tradice, zvyky, vánoční čas, motivace, dětský výtvarný projev, hra, předškolní věk.

Práce je zaměřena na kresbu předškolních dětí. Její význam a využití pro poznávání tradic, konkrétně ve vánočním čase. Práce je rozdělena na dvě části, a to teoretickou a praktickou část. Teoretická část se zaměřuje na vysvětlení jednotlivých pojmů, jako je kresba a její důležitý význam v předškolním věku. Popisuje tvořivost jako hlavní faktor, který ovlivňuje výtvarnou činnost a potřebu rozvíjet ji. Charakterizuje předškolní věk a jeho vývoj. Poukazuje na nutnost spolupráce rodičů a předškolního zařízení. Dále se zaměřuje na tradice a její aspekty pro lidský život. Jejich spojitost s ročním obdobím a navození tématu vánoční čas pro dětskou výtvarnou tvorbu.

Praktická část mé práce je z velké části věnována motivaci a posléze realizaci výtvarné tvorby na téma „Štědrý den v Betlémě“. Děti v mateřské škole byly motivovány pomocí četby pohádek, biblického příběhu, hry, zpěvu a dramatického ztvárnění. Zadání proběhlo v souladu se zásadami správného vedení výtvarné činnosti. Práce je zakončena ukázkami dětských kreseb a také zpětnou vazbou, která formou dotazů položených dětem s časovým odstupem doplňuje celkové vyhodnocení výtvarného dne.

ABSTRACT

Drawing as manner of tradition knowing – Christmastime (pre-school age).

Key words: drawing, creativity development, art activity, leading art activity, parents, kindergarten, tradition, habits, Christmastime, motivation, children art expression, play, preschool age.

This thesis is dedicated to drawing pre-school age children and its importance and application for traditions recognizing, especially at Christmastime. The thesis has two parts, theoretical and practical part. Theoretical part is focused on explanation of some terms as drawing and its importance at pre-school age, explaining creativity as the most important factor which influences art activity and its necessity for development. This part also defines pre-school age and its development. Afterwards the first part is focused on traditions and their aspects in human life, their connection with season inducing theme of Christmastime for children art creativity.

Practical part is focused on motivation as majority and then realizing art creativity on the topic Christmas Eve in cribs (Belen). Kindergarten-age children were motivated by reading children books, biblical story, playing, singing and performing. Assignment was done with rules of right leading art creativity. Thesis ends with examples of children's drawings and a list of questions answered by children for final evaluation in time distance.